

Monografia obce Skalité

Pri Trojmedzí /Pohľad na mapu/

Kto chce nájsť obec Skalité na mape /strednej/ Európy, stačí mu vyhľadať stret hraníc troch štátov: Slovenska, Poľska a Česka. Neďaleko od tohto Trojhranicia, vari 500 metrov vzdušnou čiarou, sa začína chotár obce. Je to pri ústí poľskej riečky Czadeczka do Skalit'anky, ktorá od tohto miesta až po ústie do Kysuce nesie meno Čierňanka. Od Trojmedzia sa tiahne štátna hranica smerom na východ po horskom chrbte až ku kóte Mýto, kde je cestný hraničný priechod medzi Slovenskom a Poľskom. A neďaleko, asi kilometer odtiaľ, je železničný priechod zo Skalitého na Zwardoň.

/Spomenuté Trojmedzie nie je jediným stretom troch hraníc. Na hraničnej čiare medzi chotármi poľských obcí Koniakov a Zwardoň a obcou Skalité je ďalšie, historické Trojmedzie, ktoré oddeľovalo historické Sliezske, Poľsko a Slovensko /Uhorsko/. Obec Koniakov patrí do Sliezska a Zwardoň do historického Malopoľska. Štátne hranice sú však premenlivé. O jednej historickej „epizóde“ – zábere časti územia obce Poľskom v roku 1938, ktorý rozdelil Skalité na dve polovice, sa zmienime osobitne.

Štátna hranica tvorí severný a východný okraj obce. Z južnej strany hraničí s chotárom obce Oščadnica a mesta Čadca /jeho miestnej časti Čadečka/ a na západe susedí s obcou Čierne. S ňou má najlepšie, cestné i železničné dopravné spojenie.

Čo sa nedá z mapy vyčítať, to je fakt, že obec Skalité je spojená s mestom Štúrovo na juhu Slovenska, pri Dunaji. Cez tieto dve obce totiž prechádza poludník, ktorý predstavuje najväčšiu šírku Slovenska: 196,7 km. Obrazne povedané, na týchto miestach je Slovensko „najhrubšie“.

Pod Beskydom bývam... /Prírodné podmienky/

Geografia

Základnú osnovu krajinného rázu obce tvoria Beskydy. Horstvo, ktoré sa tiahne v dĺžke desiatok kilometrov cez strednú Európu ako vonkajší okraj Karpatského oblúka. Sú také dlhé, že ich zemepisci rozdelili na dve časti: východné a západné Beskydy. Nám bližšie Západné Beskydy sa rozprestierajú z väčšej časti na území Moravy v Českej republike. Na Slovensko zasahujú Turzovskou vrchovinou a Jablunkovským medzihorím, ktoré svojou vrcholovou časťou tvorí hranicu medzi Slovenskom a Poľskom. Je to aj rozhranie medzi dvoma významnými európskymi rozvodiami. Rieky tečúce na sever nesú vody do Baltického mora a rieky tečúce na juh majú svoje ústie v Čiernom mori.

/V Jablunkovskom medzihorí pramení aj najväčšia poľská rieka Visla./

Jablunkovské medzihorie tvorí prírodný rámeč obce zo severnej strany. Rieka Skalit'anka oddeľuje Jablunkovské medzihorie od Kysuckých Beskýd, ktoré pokračujú smerom na východ a juh a zaberajú južnú časť obce. Na severe, na území Poľska, je Beskid Ślaski a Beskid Żywiecki.

Reliéf územia

Súčasný reliéf povrchu územia, rozčlenený na geomorfologické celky, riečne doliny a horské chrbty, je výsledkom geologických procesov, ktoré sa tu odohrávali od tret'ohôr po súčasnosť. Rozdielna odolnosť flyšového horninového základu sa prejavuje v reliéfe územia. Tam, kde sa nachádzali tvrdšie a odolnejšie pieskovce, vznikli strmšie svahy, na mäkkších ílovcoch sa vytvorili miernejšie svahy a sedlá. Od konca tret'ohôr sa na modelácii povrchu výrazne podieľali povrchové vodné toky, ktoré vytvorili riečne doliny. Na pieskovcovom podklade sú tieto doliny užšie a majú väčší spád, na ílovcovom podklade sú širšie a majú miernejší spád. Vody odnášali uvoľnené horniny do údolí, kde sa pri miernejšom spáde toku usadzovali vo forme náplavových kužeľov. Tieto sa vyskytujú na dolnom konci obce pozdĺž rieky Skalit'anky. V chotári obce je najvyšším vrcholom spomenutá Skaľanka /866m/ na východnom okraji obce pri hranici s Poľskom. Úroveň osemsto metrov

presahujú ďalšie kopce: Kykuľa /845 m/, Oselné /855 m/, Liesková /850 m/ a Tri kopce /824 m/. Ústredie obce je v nadmorskej výške 524 metrov, najnižší bod je pri hranici s obcou Čierne- 495 m.

Hydrogeológia

Rieka Skalit'anka, ktorá pramení pod kopcom Skaľanka, priberá v obci tri významnejšie prítoky. Pri osade Tridsiatok sa do nej zľava vlieva Vreščovský potok a v ústredí obce z ľavej strany Rajský potok a z pravej strany potok Rieka. Údolia Skalit'anky a Rieky vytvárajú v obci dve súbežné doliny. Husto osídlená je však iba dolina Skalit'anky.

Rieka patrí do oblasti stredohorskej so snehovo-dažďovým režimom odtoku. Prítoky sú veľmi nevyrovnané, pretože prevládajúce flyšové horninové podložie nie je schopné akumulovať zrážkové vody a tieto po spadnutí na zem rýchlo odtekajú. Maximálne prítoky sa vyskytujú na jar pri topení snehu a v lete po búrkových dažďoch.

Pôdy

Pôdny kryt územia tvoria prevažne hlinito-piesčité a hnedé lesné pôdy. Podľa úrodnosti sa zaraďujú do štvrtého /posledného/ stupňa- pôdy málo úrodné. Poľnohospodársky sa intenzívne využívajú najmä hnedé lesné pôdy. Na pôdach v intraviláne obce sa oraním po vrstevniciach vytvorili terasovité medze, ktoré oddeľovali jednotlivé parcely a mali aj významnú protieroznu funkciu. V polovici 20. storočia, pred sceľovaním pozemkov pre roľnícke družstvo, tu bolo vyše 3000 parciel, z ktorých väčšina bola takto zabezpečená proti odnosu pôdy. Zbieraním kamenia z polí a jeho odkladaním konča polí vznikli hromadnice /kympy/, zarastené kríkmi. Ich pozostatky sa zachovali dodnes pri odľahlejších, nescelených pozemkoch.

Klíma

Klimatické pomery v obci ovplyvňuje geografická poloha a nadmorská výška. Územie je súčasťou rozsiahlej oblasti na rozhraní oceánskych a kontinentálnych vplyvov. V priebehu roka sa tu niekoľkokrát presúvajú vzduchové hmoty. Oceánske prúdenie zmierňuje rozdiely medzi letom a zimou, prináša aj väčšiu oblačnosť, zrážky a výskyt hmiel. Klimatické pomery obce výrazne ovplyvňuje jej kotlinová poloha. Podľa Mapy klimatických oblastí patrí obec do mierne teplej až chladnej oblasti. Mierne teplá oblasť zaberá údolné

polohy do výšky 800 m, chladná klimatická oblasť zahŕňa vrcholové polohy okolitých kopcov.

Skalité sa vzhľadom na svoju polohu zaraďuje k tzv. mokrým kútom Slovenska. Orientácia doliny zastaveného územia je západo-východná, čiže je otvorená prevládajúcim zrážkonosným severozápadným a západným vetrom. Pretože najbližšia zrážkomerná stanica je v Čadci, môžeme z údajov, ktoré boli zaznamenané tam, odvodiť priemerné úhrny zrážok v obci. Priemerné ročné zrážky sa v Čadci pohybujú v rozmedzí 900 až 1000 mm. Ak berieme do úvahy, že s výškou pribúda na každých 100m v priemere 60-80 mm zrážok, pre Skalité treba počítat' s ročným úhrnom v rozmedzí 1000 a 1100 mm. Maximum zrážok pripadá na júl a august/letné búrky/, minimum na zimné obdobie /december - február/.

Rastlinstvo

Približne tretinu územia obce pokrývajú lesy. Pôvodné súvislé jedľo-
bučínové porasty boli v období valašskej kolonizácie intenzívnym rúbaním
a kľčovaním premenené rozdrobené a v ucelenej podobe sa nachádzajú sa
najmä vo vrcholových polohách okolitých kopcov. Ich pôvodná drevinová
skladba bola zmenená na smrekovú monokultúru. Iba v niektorých lokalitách
/vrch Poľana/ sa zachovali bukové porasty. V okolí Skaliťanky a dolných častí
jej prítokov sú lužné jelšové a vrbové porasty. Významnú zložku vegetácie
tvoria krovinové spoločenstvá, najmä na opustených poliach, medziach a
strmších svahoch. Najčastejšie sa vyskytuje trnka obyčajná, lieska obyčajná,
ostružina krovitá a ruža šípová. Z bylín je tu zastúpená žihlava dvojdomá,
pakost smradľavý, pľúcnik lekársky, skorocel väčší, lopúch väčší.

Živočíšstvo

Živočíšstvo územia sa zaraďuje do západokarpatskej podhorskej a horskej
fauny. Jednotlivé druhy sú viazané na svoje prírodné prostredie /biotop/.
V biotope lesov sú najrozšírenejšie vtáky a spomedzi nich najmä sýkorky, d'atle
a dravce: jastrab lesný, jastrab krahulec, myšiak lesný, včelár lesný a sokol
lastovičiar. Z cicavcov je na tento biotop viazaná veverica stromová, plch lesný
a kuna lesná. Z veľkých cicavcov je najviac zastúpená srnčia zver, sviňa divá
a líška obyčajná, občas aj vlk a medveď.

Z nižších stavovcov sa v blízkosti vodných tokov vyskytujú obojživelníky ako skokan hnedý, salamandra škvrnitá a mlok karpatský, z plazov vretenica severná a pomerne vzácna užovka hladká.

Na biotope polí a lúk sa vyskytuje zajac poľný, hraboš poľný a ďalšie hlodavce, z vtákov škovránok poľný, strnádka žltá, vrana túlavá, hrdlička poľná. Veľmi vzácna je kavka tmavá a havran poľný, ktoré tu však nehniezdia, ale v zime prilietajú zo severských krajín.

V biotope tečúcich vôd sa v Skalit'anke vyskytuje pstruh potočný, mrena severná, hlaváč pásoplutvý, čerebľa pestrá a jalec hlavatý. Veľmi vzácny je rak riečny, v minulosti bežný druh.

Na biotop ľudských sídiel sa viaže potkan obyčajný, myš domová, vrabec domový, lastovička obyčajná, belorítka domová, žltochvost domový, lasica obyčajná.

Ochrana prírody

Od počiatkov osídlenia tohto územia človek zasahuje do pôvodného prírodného prostredia, prispôsobuje si ho pre svoje potreby. Napriek tomu sa v obci zachovali ešte časti málo narušenej prírody, ktoré treba uchovať pre ďalšie generácie. Tento cieľ sleduje zákon o ochrane prírody a krajiny č. 543/2002, ktorý upravuje pôsobnosť obcí ako aj práva a povinnosti fyzických a právnických osôb pri ochrane prírody a krajiny.

V zmysle tohto zákona je potrebné obmedzovať zásahy, ktoré môžu ohroziť, poškodiť alebo zničiť podmienky života, prírodné dedičstvo, vzhľad krajiny. Najohrozenejšími ekosystémami v obci sú najmä vodné toky, znečisťované vypúšťaním odpadových vôd a divokými skládkami tuhých odpadkov a lesné spoločenstvá, ktoré ohrozujú nelegálne ťažby dreva a nedodržiavanie zásad lesného hospodárstva.

Prichádzajú Ľudia /Vznik obce /

Valašské osídľovanie

Územie horných Kysúc, ktoré sa neskôr stalo základom trvalého osídlenia , bolo až do 15. storočia hospodársky nevyužitú. S jeho postupným obsadzovaním sa začalo v porovnaní s ostatnými slovenskými krajinami neskoršie. Prvými kolonistami boli valasi, ktorí spolu so svojimi ovčiami stádami tiahli po vrcholoch karpatského oblúka z východu, z Rumunskej oblasti Valachia ,cez Ukrajinu smerom na západ po dnešnom poľsko - slovenskom pohraničí až na Moravu, kde sa tento vyst'ahovalecký prúd zastavil v dnešnom Valašsku. Pri tomto putovaní, ktoré trvalo celé roky, obsadzovali horské časti územia a stavali si prechodné bydliská- salaše, koliby. Výber polohy na tieto stavby bol ovplyvnený predovšetkým dostatkom miesta na pašu v blízkom okolí. Po vypasení pastviny okolo dočasného sídla sa s'ahovali ďalej.

Na tento viac- menej živelný pohyb nadviazali panstvá, ktoré v tomto priestore vlastnili doposiaľ hospodársky nevyužitú územia a začali ich obsadzovať valašskými osadníkmi. Majitelia feudálnych panstiev mali záujem, aby valasi prestali s týmto kočovníckym spôsobom života, aby sa usadili a mohli byť zaťažení feudálnymi dávkami. Bol to dvadsiatok z chovaného dobytku, mliečne produkty , kože lesných zvierat a zároveň boli poverovaní strážnou službou. Predstaviteľmi valašských osadníkov boli valašskí vojvodovia, ktorí sprostredkovali styk medzi valachmi a panstvom. Dohliadali na pasenie v horách, vyberali od valachov valašské dávky a odvádzali ich vrchnosti. Spočiatku boli nezávislí od feudálnej vrchnosti, neskoršie sa stávajú jedným z panských úradníkov, viazaných prísahou, ktorú skladali vrchnosti.

Konfínium

Na prelome 15. a 16. storočia sa valasi dostali až do oblasti Jablunkovského medzihoria. Štátna príslušnosť tohto územia nebola ešte presne vymedzená. Tvorila tzv. konfínium /spoluhraničie/ medzi Uhorskom, Sliezscom, Poľskom a Moravou. Zo slovenskej strany si na územie robili nároky strečnianske i budatínske panstvo. Veľmi silné boli snahy o získanie tohto územia aj zo strany Tešínskeho kniežatstva. O jeho definitívnom pripojení ku Slovensku /vtedy v Uhorskom kráľovstve/ sa rozhodlo práve vďaka neobyčajným aktivitám pri osídľovaní tohto územia zo slovenskej strany. Medzi valachmi z oboch strán dochádzalo často k sporom .Tieto spory riešila zmluva z roku 1616 medzi

panstvami z Tešína a Budatína , podľa ktorej mohli tešínski valasi pásť svoje ovce smerom k Čadci len dopoludnia a odopoludnia sa mali vrátiť. Podobne valasi z Čadce mali svoje stáda pásť na severe len doobeda a poobede sa vrátiť. Takto sa malo predchádzať nežiaducim stretom pastierov. Napriek tomu dochádzalo medzi nimi z oboch strán k vzájomnému napádaniu, vypaľovaniu košiarov a búraníu salašov.

Kopaničiarska kolonizácia.

Časť valachov si postupne na tomto území začala budovať trvalejšie bydliská, začali klčovať okolité lesy a na takto získanej pôde pestovať poľnohospodárske plodiny. Na klčoviskách vznikajú postupne zárodoky trvalého osídlenia- kopanice. Z pastierskeho spôsobu života začali postupne prechádzať na pastiersko- roľnícky. To podnecovalo feudálne panstvo k usporiadaniu ich právneho postavenia a k obsadeniu územia ďalšími osadníkmi. Obsadzovanie územia na valašskom práve začína prerastať do tzv. kopaničiarskej kolonizácie. Postupne boli aj obyvatelia pôvodných valašských obcí zat'azovaní feudálnymi dávkami z vypestovaných plodín a robotnými povinnosťami pre zemepána, čím sa ich hospodárske postavenie začalo meniť na kopaničiarske . Na konci 16. a na začiatku 17. storočia existovali na vrchoch roztratené valašské salaše po celom území Kysúc. Feudálne panstvá mali záujem všetkých týchto migrujúcich pastierov usadiť a podrobiť feudálnym dávkam. Valašskí vojvodovia sa menili na šoltýsov, ktorí organizovali postupné obsadzovanie územia novými osadníkmi. Na základe zmluvy s vlastníkom panstva mali určité výsady , ktoré im zabezpečovali dedičné richtárstvo i výhodnejšie majetkové pomery.

Kolonizovanie dovtedy neobsadených území sa uskutočňovalo získavaním pozemkov najskôr výrubom lesa na vyhladnutej ploche, pričom sa zo získaného dreva stavali obydlia a hospodárske stavby. Zvláštnym spôsobom bolo vypaľovanie lesa čerchlením, pri ktorom sa na kmeni stromu najskôr odstránila kôra, aby vyschol na koreni a potom sa vyťal, alebo vypálil. Na uvoľnenej ploche sa vyklčovali pne a ručnou prácou /prekopávaním, vyberaním kameňov / sa pôda upravovala na zasiatie ikrice, alebo ovsa. Pri týchto prácach sa používali ručné nástroje: sekery, píly, krompáče, reťaze a sochory na uvoľňovanie pňov a koreňov. Medzi valašskými a kopaničiarskymi obcami neboli veľké rozdiely najmä preto, že pri

oboch osídleniach boli valasi, ktorí si vytvárali kopanice a tak menili svoj spôsob života.

Na východných a severných Kysuciach uplatňovali túto kolonizáciu majiteľa Strečnianskeho panstva. /Južné a stredné Kysuce už stihlo obsadiť osadníkmi Budatínske panstvo a západné časti kolonizovali Thurzovci z Bytče. / Zemepáni postupne natrvalo obsadzovali územie kolonistami, ktorým prideliť pozemky, aby si na nich vybudovali trvalé sídla, kľčovali lesy a začali obrábať pôdu na dorábanie kultúrnych plodín.

Osídľovací proces v Skalitskej doline sa uskutočňoval podľa rozhodnutia Strečnianskeho panstva, ktoré v tom čase patrilo rodu Esterházióvcov. Tí založili na tomto území postupne obce Svrčinovec /1635/, Čierne /1645/ a napokon Skalité.

Spôsob osídlenia

Osídľovanie bolo založené na tzv. kopaničiarskom práve. Podľa neho sa vyčlenené územie rozdelilo na približne rovnaké diely /zárubky/, ktoré boli pridelené jednotlivým osadníkom. Boli to pásy zeme, spravidla prechádzajúce kolmo od rieky cez okolité stránne až ku hraniciam chotára. Zárubky boli pomenované podľa svojho prvého užívateľa. Obec Skalité bola rozdelená do 32 zárubkov, každý z nich sa delil na štyri štvrtky. V zozname vtedajších osadníkov sa vyskytujú mená, zhodné s menami dnešných obyvateľov obce: Slezák, Špilák, Chovaniak, Čanecký, Papík, Sventek, Kultan, Laš, Časnocha, Baričák, Gocál, Koričiar, Choluj, Tatarka, Kožák, Cech, Chabiňák./1/ Osadníci boli po určitý čas /spravidla na 6 až 20 rokov/ oslobodení od poddanských povinností /boli „v lehote“/. Až potom sa na nich vzťahovali poddanské povinnosti. Okrem naturálnych dávok bolo úplne novou povinnosťou kľčovanie neproduktívnych plôch, výroba šindľov kresanie krokiev a pod. Na

kopaničiarske sa zmenili aj niektoré obce, ktoré vznikli skôr na základe valašského práva, napríklad Stará Bystrica.

V strede zárubku, spravidla blízko potoka, sa vytvárali hospodárske usadlosti-dvory. Od dvora smerom k hrebeňu príhlého kopca nasledovali polia, lúky a za nimi pasienky. Prístup k nim umožňovali poľné cesty- pŕiguny. Dvory boli prístupné zo všetkých strán, iba v ojedinelých prípadoch boli ohradené plotom . Postupne dochádzalo k zahusťovaniu zástavby, z izolovaných dvorov rozmiestnených v pravidelných vzdialenostiach vznikali celé zhluky obytných i hospodárskych objektov. Pre tieto sídelné jednotky sa vžilo pomenovanie „pľace“. Ich pomenovanie sa najčastejšie zhoduje s názvami zárubkov, alebo ich častí- štvrtiek.

/ Zoznamy skalitských zárubkov a pľacov sú uvedené v závere tejto knižky./

Názov obce

Názov obce si nevyžaduje nijaké osobitné komentáre. Vyjadruje podstatnú vlastnosť územia, ktoré tvoria pieskovcové horniny , pokryté iba tenkou vrstvou pôdy. Kdekoľvek zakopnete, narazíte na skalú.

/Skalité nie je s týmto názvom osamotené. Kamene a skaly sa vyskytujú v názvoch viacerých slovenských obcí a miest: Kamenec pod Vtáčnikom, Kamenica nad Cirochou, Kamenica nad Hronom, Kameničná pri Komárne, Modrý Kameň, Skala pri Trenčíne, Skalica./

Problémy boli iba s odvodeninami tohto názvu. Obyvateľov Skalitého nazývajú ich susedia Skaličanmi, čo by ich však zaraďovalo do Skalice. Správne odvodeniny sú: Skalit'an, skalitský. V maďarsky písaných dokumentoch spreď prvej svetovej vojny sa užíval názov Sziklaszoros, čo v doslovnom preklade znamená skalná, skalistá obec. /Hoci v tom čase to bola skôr drevená dedina, tak ako všetky na Kysuciach./

Obec má svoj erb, schválený Ministerstvom vnútra Slovenskej republiky dňa 14. 2.1995. Symboly obce sú zaevidované v Heraldickom registri SR pod signatúrou S-95/95.

Namiesto slovného opisu ho uverejňujeme vo farebnom vyhotovení spolu s obecnou zástavou

/Vsuvka: Erb a zástava obce/

Rok vzniku obce a spory okolo neho

V doline, ktorú vytvára rieka Čierňanka, sa vyššie spomenutý osídľovací proces začal vytvorením obce Svrčinovec v roku 1635, pokračoval založením Čierneho /1645/a zavíril sa vznikom obce Skalité. Bolo to uprostred 17. storočia. O presný rok vzniku sa doteraz vedú spory. Viacerí významní historici /medzi nimi Dr. Richard Marsina, DrSc, Dr. Ján Beňko, CSc, Dr. Macúrek/ udávajú pri vzniku obce rok 1648, čo je veľmi pravdepodobné, pretože pri súpise obyvateľstva strečnianskeho panstva v roku 1662, kde sa prvý raz spomína Skalité, mala už obec 151 osadníkov, zatiaľ čo Svrčinovec ich mal 61 a Čierne 92. /2 / . Rok 1648 ako rok vzniku obce uvádza vo svojej magisterskej práci Dejiny farnosti Skalité 1749-1801 aj J. Tomica. Za rozhodujúci sa však nateraz považuje rok prvej písomnej zmienky o obci z roku 1662.

/Originál urbáru hradného panstva Strečno sa nachádza v Štátnom archíve v Bytči vo fonde panstva Gbelany. Text zápisu je uverejnený v diele Rudolfa Bednárika Ľudové staviteľstvo na Kysuciach /3/

Poddanské povinnosti

Podľa záznamov z roku 1770 mali obyvatelia Skalitého /po uplynutí lehoty oslobodenia od poddanských povinností/ obrábať polia patriace panskému majeru v Čadci, obrábať chmeľnicu, robotovať v pivovare, prevážať jačmeň zo Žiliny do Rosiny, dopraviť na určené miesto 12 plťí a 30 klátov dreva a postaviť na svoje útraty päť mlatcov. To boli povinnosti pre celú obec. Okrem toho mal každý osadník vlastné povinnosti podľa svojho hospodárskeho postavenia. Pred vydaním urbáru z roku 1767 sa v každej obci vykonával prieskum, podľa ktorého sa zadelovali obce do akostnej triedy a určovali rozsah usadlosti v každej akostnej triede. Prieskum mal presne upraviť hospodársky stav, aby bol spravodlivejší a spoľahlivejší. Skutočnosť však bola iná. Do výmery rolí, ktoré mali byť základom pre určovanie poddanských povinností, boli zarátané aj pasienky, lúky a klčoviská, čím sa rozsah povinností zvýšil. Obec Skalité bola

v tomto súpise zaradená do 4. triedy. V tom čase tu bolo 30 usadlostí, na ktorých žilo 184 sedliakov, 12 želiarov a 23 podželiarov . /Poddaní sa rozdeľovali do troch kategórií: sedliaci s domom a pozemkom, poddaní s domom a malou výmerou pôdy, želiari s domom ale bez pozemku a poslednú kategóriu tvorili podželiari bez domu a bez pozemku./ Existovalo tu 5 gazdovských mlynov./4/

O tom, že poddanské povinnosti ťažko doliehali na obyvateľstvo, svedčí sťažnosť starostov jedenástich kysuckých obcí z roku 1834 na trenčiansku súdnu stolicu, v ktorej udávajú, že panstvo ich núti vykonávať ročne „dlhé fúry“, ktoré sa predlžujú z povinných dvoch dní na 16 i viac do roka. Obec Skalité v roku 1834 vynaložila na „dlhé fúry“ 628 zlatých, čo spolu s Oščadnicou vysoko prevyšovalo náklady ďalších obcí. Medzi 11 richtármi je na prvom mieste podpísaný Pavel Časnocha, „richtar skalidsky“./5/ Možno oprávnene predpokladať, že práve on bol iniciátorom tejto sťažnosti.

Gorali

Obec Skalité patrí do skupiny štyroch kysuckých obcí /Skalité, Čierne, Svrčinovec, Oščadnica/, v ktorých sa prejavujú významné znaky goralskej ľudovej kultúry.. Kysucká goralská oblasť je vývojovo najmladšia a najmenšia. Najväčšia a najstaršia je oblasť Spiša, do ktorej patrí 34 obcí, za ňou nasleduje oblasť hornej Oravy /11 obcí/ a kysucká /4 obce/.Gorali žijú aj v goralských enklávach v Liptove a Gemeri. Je to dôsledok slovensko- poľských interetnických vzťahov, ku ktorým dochádzalo v minulosti./6/

Najvýznamnejším jej znakom goralského etnika je nárečie, v ktorom sú zastúpené prvky poľského jazyka. Prejavujú sa nielen v značnom výskyte slov poľského pôvodu, ale aj v hláskotvornom systéme. Najvýraznejšie sa to prejavuje v neexistencii kvantity hlások a v odlišnostiach výslovnosti samohlások e, a, o /e sa zmenilo na y- džyfka, mlyko, a splynulo s o –staro džyfka, hláska o pred m , n sa spája do nosoviek, napr. majom, jedzom,robjom/. K piatim samohláskam v slovenskom jazyku /a,e,i,o,u/pribudli

v goralskom nárečí ďalšie dve: **y** a **o**. Hláska **ř** sa nachádza v poľských slovách, ktoré si nárečie neprispôbilo /gvařič, vařič/.

/Podrobnejšie informácie o skalitskom nárečí sú v diplomovej práci Marty Strakovej: Diferenciálny slovník nárečia kysuckej obce Skalité, z ktorej sme vybrali niekoľko charakteristických slov . /7/

/Vsuvka: Výber zo slovníka skalitského nárečia/

/Vsuvka: Úvod do skalitštiny/

Výrazný vplyv poľštiny v goralskom nárečí bol zneužitý pri územných nárokoch Poľska voči Slovensku koncom 30. rokov minulého storočia./Podrobnejšie informácie sú v kapitole Krátkodobá okupácia./ V dôsledku toho sa označenie goral /goroř / považovalo za hanlivé. V súčasnosti sú špecifiká goralskej ľudovej kultúry predmetom výskumu a prezentácie, okrem iného aj na Goralských slávnostiach v Skalitom.

/Vsuvka: Vyznanie akademika Milana Čiča o jeho vzťahu ku goralom./

Ako sa žilo /Trocha etnografie/

Podrobný popis tradičného spôsobu života, ktorý sa tu dedil z pokolenia na pokolenie, priniesol v roku 1993 skalitský rodák Dominik Choluj v knižke Skalité./8 / Kvôli úplnosti obrazu tých čias uvádzame tu len najpodstatnejšie informácie. Kto chce poznať podrobnosti, nájde ich v spomenutej knižke.

Osídlenie

Miesto, na ktorom bola usadlosť, sa nazývalo „přac“. S rastúcim počtom obyvateľov sa postupne počet chalúp na přacoch rozširoval. Miesta na výstavbu chalúp boli určené osídľovacím plánom /zárubkami/, z ktorého sa postupne vytvárala v údolí Skalit'anke nepravidelne prerušovaná reťazová dvojradová zástavba na oboch protiľahlých stráňach údolia. Přace sa vytvárali približne v jednej štvrtine pásu zeme, prideleného jednotlivým osadníkom. Dôvodom k tomu bolo, aby mal gazda čo najbližšie k poliам, ktoré intenzívne obhospodaroval. Až v druhej polovici 20. storočia sa výstavba nových domov približovala k ceste, kde sa vytvoril súvislý pás zástavby ulicového typu. Na rozdiel od iných kysuckých obcí, kde až do päťdesiatych rokov minulého

storočia prevládalo rozptýlené osídlenie a toto sa udržiava v značnej miere doteraz, v Skalitom bol a je podiel rozptýleného osídlenia minimálny. Extrémne vzdialené od ostatného osídlenia sú tu len tri osady- Do Patkana, Za Rieky a Do Chvalka. Ešte v roku 1980, keď tvoril podiel obyvateľov v rozptýlenom osídlení na Kysuciach 32 %, vykazovalo Skalité len 8 %, ďaleko najmenej zo všetkých obcí kopaničiarskeho osídlenia. Susedná obec Čierne mala tento podiel 15 %, ale Klokočov 71 %, Zákopčie 67 %, Dlhá nad Kysucou 60 %, Makov 59 %, Korňa 51 %. **/8a/** Obec Skalité sa v tejto štatistike vynímala aj v iných ukazovateľoch. V tom čase mala najviac obývaných domov /97 %/, zatiaľ čo priemer okresu bol len 78 %. V tom čase sa už začal proces opúšťania domov na roztratenom osídlení a ich premeny z obytnej funkcie na rekreačnú /chalupárenie/, ktorý sa v Skalitom nerozvinul.

Ale vráťme sa v tejto charakteristike do čias tesne po druhej svetovej vojne, keď sa tu ešte udržiavali charakteristické znaky tradičného spôsobu života.

Obydlia, hospodárske budovy a ďalšie drobné stavby si ľudia zhotovovali z dostupných prírodných materiálov: kameňa a dreva. Usadlosť- gazdovstvo pozostávala zväčša z jedného objektu, chalupy, kde pod jednou strechou boli obytné i hospodárske priestory /maštale/. Toto riešenie malo svoje výhody: šetrilo sa materiálom i pozemkom, stavba bola jednoduchá a majiteľ mal všetok materiál blízko seba.

Obytnú časť tvorila izba, oknami orientovaná smerom k centrálnej osi osídlenia. Pretože táto os, ktorú tvorí riečka Skalit'anka, tečúca východo - západným smerom, chalupy na pravej strane údolia boli na výhodnejšej strane údolia s oknami orientovanými na juh. Izba bola viacúčelová: slúžila ako kuchyňa, obývací priestor i spálňa. Vedľa izby, na zadnej strane, bola komora, slúžiaca na uschovávanie šatstva, posteľnej bielizne a potravín /kapusta v sude, nasolené mäso a slanina v súdkoch/. Do izby a do komory sa vchádzalo z pitvora /šyne/. Odtiaľ bol aj vchod do pivnice, ktorá bola umiestnená pod komorou a v ktorej sa uchovávali najmä zemiaky. V niektorých obydliach bola v pivnici aj príručná studnička na pitnú vodu. Na povalu sa vychádzalo drevenými schodmi alebo rebríkom. Vchod do pitvora bol chránený

prístreškom /“počene“/.V chalupách s maštaľou a stodolou pod jednou strechou sa z prístrešku vchádzalo aj do maštale.

Iným typom boli „chalupy o dvoch koncoch“, ktoré mali obytnú časť pre dve rodiny v oboch koncoch stavby s pitvorom uprostred, z ktorého sa vchádzalo do oboch izieb. Zo zadnej časti pitvora sa vchádzalo do pivníc a komôr. Tieto chalupy mali maštale a stodoly umiestnené v spoločnom samostatnom objekte.

Ochrana stien pred poveternostnými vplyvmi sa zabezpečovala obkladáním stien drevom, alebo obíjaním doskami. Škárky medzi trámami sa upchávali machom , ktorý sa medzi drevá nabíjal dreveným klinom. Znútra sa zrubové steny natierali vápnom /kalily/, po I. svetovej vojne sa omietali pieskovou maltou s vápnom/vakofka/. Podlahu tvorila pôvodne len nohami udlávená hlina, no už pre prvou vojnu sa začala používať drevená podlaha z ohobľovaných dosák. Dvere do izby a pitvora boli dvojité, z lícnej strany s doskami pribitými horizontálne, na o zadnej strany vertikálne. Na zimu sa niekedy dvere utesňovali po obvode pleteným slameným vrkočom. Okná boli jednoduché o rozmeroch asi 50x40 cm, spravidla so štyrmi tabuľkami, pevne osadenými do žliabkov v ráme okna. Dvojité väčšie /80x60 cm/ otváracie okná sa začali používať až v medzivojnovom období. Na vykurovanie sa zo začiatku používala pec s otvoreným ohniskom , neskoršie s komínom a napokon sporák /šporhelt/ s ohniskom zakrytým platňami /blotne/.

Maštale so stodolami boli po obytných priestoroch druhé najdôležitejšie stavby. Boli konštrukčne spojené s obydľím v jednom objekte, pod jednou strechou, alebo boli v samostatnom objekte. Oddelené obytné a hospodárske objekty boli znakom lepšie hospodársky situovaného gazdovstva. Steny maštale tvorili trámy, otesané len na vnútornej strane stavby. Podobne i povala a podlaha /dyliny/. Strechy boli na väčšine stavieb sedlové, iba na drobných prístavkoch pultové /přidaski/. Stodola mala jednoduchú rámovú konštrukciu, ktorá bola obitá doskami .Konštrukčne bola spojená s maštaľou pod spoločnou strechou. Podkrovný priestor /pentro/ presahoval aj nad maštaľ a využíval sa na odkladanie sena. Poza chliev a stodolu bola úzka prístavba /jata/ z guľatých trámov a dosák, kde sa odkladalo hospodárske náradie, alebo dočasne aj slama alebo seno.

Na všetkých stavbách sa používala sedlová /dvojokapová/ s jednoduchou krokrovou konštrukciou. strecha Všetky strechy boli pokryté šindľom, ktorý si obyvatelia vyrábali sami. Spravidla mal dĺžku 70 cm , hrúbku okolo 2 cm a šírku okolo 10 cm. Pribíjali sa na laty na krokách. /Skalitě, Skalitě, syndžolkem pobite.../ Sedlovú strechu uzatváral z oboch strán štít /scyt/, ktorý chránil stavbu od dažďa a snehu. Bol zhotovený zo zvisle uložených dosák a zakončený naspodku úzkym prístreškom /přídasek/ na šírku asi štyroch radov šindľa, ktoré zväčša plynule nadväzovali na príslušné rady na streche.

Ostatné stavby predstavovali najmä **studne**, ktoré boli väčšinou spoločné pre celý pľac. Boli zväčša plytké, bez obmurovky a zastrešené, hlbšie studne boli obmurované. Ak bol pľac pri potoku, úžitková voda sa brala priamo z neho. Ak studňa vyschla, voda sa nosila z najbližšieho zdroja vo vedrách zavesených na váhadlách /nášiky/. V zime ju vozili na saniach.

Na dvoroch sa stavali aj jednoduché **prístrešky** /přídasek/ na umiestnenie voza, saní, brán, dreva, a rôzne chlieviky, kuríny, prípadne psie búdy. Na stromoch bolo veľa vtáčích búdok /kľotki/.

V chotári obce sa vyskytovali pred prvou vojnou dva **salaše** / Na Lieskovej a Za Riekami/. Sezónne obydlia/tzv. cholvarky/, ktoré sa hojne stavali najmä v obciach Bystrickej doliny a z ktorých sa neskoršie vyvinuli trvalé obydlia, sa v obci /a ani v ďalších obciach Skalitskej doliny/ nerozšírili.

Z technických stavieb to boli **mlyny** na vodný pohon. Podľa Dominika Choluja bol takýto mlyn na Kudlove, U Martiniaka /zbúraný r. 1937/, U Filipa, U Šimurdy a U Ramši. Doložená je aj existencia **parnej píly** na nižnom konci U Vransy, ktorá patrila Amerikánovi Dominikovi Časnochovi , pri ktorej bol aj veľký sklad dreva. Zanikla r. 1949. Spomenutý autor uvádza aj existenciu **rafinérie ropy**, ktorá existovala na začiatku 20. storočia nad cestou pri železničnej stanici a patrila židovskému majiteľovi. Vyrábala petrolej na svietenie. V obci boli podľa toho istého zdroja aj dva **pivovary** a to v osade Krčmisko a na nižnom konci U Tarabov, kde je pozemková parcela Brovar, poukazujúca na pivovar poľského majiteľa.

Poľnohospodárstvo : chov dobytka, pestovanie plodín na samozásobenie /zemiaky, kapusta, repa, kvak, fazuľa a hrach, ovos, raž, jačmeň/a

obhospodarovanie lesa tvorilo základ hospodárskej činnosti obyvateľstva. Obrábanie pôdy bolo /okrem orania/ až do povojnových rokov ručné /kopanie, kosenie/. Za najstaršie **poľnohospodárske náradie** sa považuje motyka a kosák. Pri klčovaní a vykopávaní väčších skál nahradil motyku krompáč. Pri kosení väčších plôch postupne kosák nahradzovala kosa. Na prípravu pôdy sa využíval **pluh**, na začiatku osídľovania drevený, neskoršie so železnými súčasťami /hriadeľ, čerieslo a lemeš/. Drevené časti pluhu sa vyrábali po domácky, železné vykúval kováč. Už počas druhej svetovej vojny sa začali používať ľahké celokovové pluhy /obracaky/, ktoré sa hodili na strmý svah, pretože umožňovali odvažovať skybu len jedným smerom a na ohŕňanie zemiakov. **Brány** slúžili na zahŕňanie obilia po jeho posiatí alebo na úpravu zemiačísk. Skladali sa z piatich hranolčiekov hrúbky cca 5x5 cm a dĺžky 130 cm, ktoré boli spojené na koncoch vo vzdialenosti asi 25 cm priečnymi lištami zapustenými do hranolčiekov. V každom hranolku bolo po sedem dier, do ktorých boli zapustené najskôr drevené, neskoršie železné kolíky – klíny, ktoré vyčnievali von a slúžili na rozdrobovanie plástov zeme po oraní. Ťahali ich záprahové zvieratá, no vyskytovali sa aj prípady, že sa do nich „zapriahali“ ľudia.

Na prepravu nákladov slúžili **vozy**. V každej usadlosti, kde mali koňa, boli najmenej dva: ľahší rebriniak /drabiňok/ s ktorým sa zvažala úroda, najmä seno a zemiaky, palivové drevo a používal sa aj na dlhšie cesty. Pri prevoze osôb sa doň vkladali prútené košiny, ktorými sa vytvoril uzavretý priestor v tvare veľkého U, siahajúceho až po vrch rebrín. Košina sa používala aj v zime na sane a vytvárala akúsi nápodobu bričky. Ťažký /čynski/ voz sa používal na vozenie ťažkej guľatiny. Nemal rebriny. Dal sa rozpojiť na dve časti, na ktoré sa nakladalo drevo, upevnené pružnou jaseňovou žrdkou /zokrynta/. Na ťažký voz sa dalo naložiť aj 3-4 m³ guľatiny o dĺžke až 20 m. V zime sa na prepravu guľatiny používali ťažké **sane** /gnotki/tak, že drevo sa položilo spredu na sane a zadná časť dreva sa voľne šmýkala po zasneženej vozovke. Po štátnej ceste však táto preprava nebola povolená. Na prepravu drobných nákladov v gazdovstve sa používal fúrik /tockí/. Na prepravu pluhu alebo brán sa používali zvlače /vluki/.

Najviac práce vyžadovalo pestovanie **zemiakov**. Príprava pôdy sa začala už na jeseň zúhorením, aby cez zimu premrzla a rozdrob vŕla sa. V zime sa na vyhliadnuté polia vyvážal na saniach hnoj, ktorý sa na jar rozhadzoval po poli tesne pred zaorávaním zemiakov. Tesne po zaoraní sa zemiaky prekopávali, po vyrašení prvých klíčkov zo zeme sa kyprili /rusali/, do svätého Jána museli byť okopané, ohrnuté a koncom júla /na Jakuba, alebo Anny/ sa už mohli prvé zemiaky vyberať zo zeme /rypač/ a používať na varenie ako pochúťka. Začiatkom septembra sa už vykopávali, neskoršie vyorávali na zimné uskladnenie.

Ďalšou rozšírenou plodinou bola **kapusta**, ktorá tvorila spolu so zemiakmi najčastejšiu súčasť domácej stravy. Jej zber sa vykonával najneskoršie zo všetkých plodín. Hlávky sa po očistení od slimákov a nahnitých listov rezali na kapustných nožoch a porezaná sa dlávilá nohami do veľkých sudov. Hlúby sa spotrebovali ako krmivo pre dobytok. S týmto určením sa pestovali aj kvaky /kvacki/ a burgyňa, ktorými sa prilepšovala suchá strava pre dobytok v zime. Z ostatnej zeleniny sa pestovala cibuľa, cesnak, mrkva, petržlen, kôpor a pažitka.

Z takzvaných technických plodín, ktoré sa využívali na nepotravinárske účely, sa pestoval **ľan**. Po dozretí sa ručne vytrhával a niekoľko týždňov sa nechal rozprestretý v riadkoch na lúke, aby sa buničitá časť oddelila od vlákna. Potom sa poviazal do snopov, tie sa dosušovali pod strechou, vysušený ľan sa mlátil cepami na získanie semiačka a ľanové stonky sa lámali na lámačke, dočisťovali na šteti /ščeč/. Až potom boli pripravené na ďalšie spracovanie pradením na nite.

Najrozšírenejšou obilninou bol **ovos**, ktorý sa ešte začiatkom minulého storočia využíval aj na prípravu jedál, po prvej vojne už len na kŕmenie /skôr prikrmovanie/ koňov a hydiny. Obilie sa po skosení viazalo do malých otiekok /tockki/, ktoré sa stavali kolmo na zem, aby takto vyschli. Potom sa viazali do snopov a odvážali do stodôl na mlátenie. Mlátenie malo vždy slávnostný ráz. Okrem príslušníkov rodiny sa na ňom zúčastňovali aj najbližší susedia ako vzájomná výpomoc. V samých počiatkoch sa mlátievalo ručne cepami

vo dvojke alebo až šestorke, čo vyžadovalo zručnosť pri dodržiavaní rytmu. Už pred prvou svetovou vojnou sa začalo mlátenie ručnými mláčačkami, na ktorej krútili kolesami štyria chlapi. V tridsiatych rokoch sa začalo mláčať motorovými mláčačkami. Vymláčené obilie sa prečisťovalo na vejačkách s ručným, neskoršie tiež motorovým pohonom. Vytriedené obilie sa skladovalo vo veľkých truhliciach /truhla, strych/.

Z ďalších krmovín bola najdôležitejšia **d'atelina** /konicyna/ a lucerna. Kosenie sa začínalo okolo svätého Jána. Kosci vychádzali na pole zavčas rána, /za rána, za rosy najlepšie sa kosí/, okolo ôsmej prichádzali za nimi ženy s výdatnými raňajkami. Keď obschla rosa, pokosená d'atelina sa roztriasala a pri dobrom počasí aj obracala a po dvoch dňoch sa dávala do ostŕv /ostrefki/ na úplné dosušenie. Pri dobrom počasí sa seno dosušilo aj bez ukladania do ostŕv, bolo tu však riziko zamoknutia a tým znehodnotenia sena. Dosušené sa dopravovalo do stodôl na vozoch, alebo na menšie vzdialenosti, alebo v gazdovstvách bez koňa aj v batohoch.

Hlavným zdrojom obživy boli **kravy**- dojnice, pretože mlieko a výrobky z neho boli hlavným zdrojom obživy. Pasenie kráv sa vykonávalo individuálne, čo zamestnávalo najmä dorastajúce deti a sťažovalo im niekde aj znemožňovalo/dochádzku do školy. Sezóna pasenia trvala približne 6 mesiacov, od začiatku mája do konca októbra. Najvýdatnejšia bola v júni a v júli. Pri daždi sa pastieri chránili vrecom, ktoré si zložili a natiahli na hlavu vo forme akejsi kapucne. Po 1. novembri, keď už boli z polí pozbierané všetky plodiny, sa dobytok pásol voľne /samopas/. Chov oviec nebol veľmi rozšírený. V každej usadlosti sa chovali ošípané a skoro každá usadlosť s výmerou okolo 4 hektáre mala koňa.

Sliepky sa chovali najmä na vajcia, v medzivojnovom období predovšetkým na trh. V rodine sa až do 60. rokov minulého storočia konzumovali len výnimočne ako sviatočné jedlo. Husi chovali vo väčšom počte najmä vo dvoroch blízko vody.

Produkty živočíšnej výroby: mäso, mlieko, vajcia tvorili spolu s rastlinnými surovinami základ na zhotovovanie domácich jedál. Najnáročnejšia bola výroba masla, ktoré sa vytváralo zo smotany a kýšky mútením v maselnici

/mašnicka/. Na kratší čas sa uchovávalo v studenej vode, na dlhšie sa stápal
/spuscalo/ a uchovávalo v hlinených nádobách. Kýška bola spolu so zemiakmi
každodennou potravou. Z kýšky sa robil aj tvaroh.

Lesné hospodárstvo

Les bol od počiatkov osídlenia významnou súčasťou hospodárenia. O jeho
klčovaní sme sa zmienili v kapitole o osídľovaní. Lesy sa rozdeľovali na panské
a sedliacke. Pre oba typy platil lesný poriadok z roku 1769. Zatiaľ čo sedliacke
lesy sa osobitne neudržiavali, panské lesy boli ošetrované starostlivejšie.
Postupom času sa však vyžadovala zvýšená starostlivosť aj o sedliacke lesy.
Svedčí o tom zápisnica Kráľovského lesného dozoru z roku 1905, podľa ktorej
sa v okrese Čadca prikazovalo 56 vlastníkom pozemkov v okrese Čadca
zabezpečiť v nasledujúcich dvoch rokoch výsadbu stromov /smrekov/ na
určenej výmere pôdy. V tomto zozname je z obce Skalité vymenované 26
vlastníkov. Pretože v tejto zápisnici sa spomínajú aj obce Čadca, Horelica,
Čierne a Svrčinovec, pričom počet vlastníkov v nich spolu je iba 30, čiže len
o málo viac ako v samotnej obci Skalité, z toho možno usudzovať, že rozsah
zalesňovania na začiatku minulého storočia prebiehal najintenzívnejšie práve
tu./8b/

Výrazným znakom hospodárenia v lese bola výberová ťažba. Okrem stromov
určených na stavebné účely alebo na šindle sa rúbali iba podradné alebo
poškodené stromy na palivo alebo žrdovina z hustých porastov na ohrady.
Príjem za vyťažené drevo zo spoločných urbárskych lesov sa rozdeľoval podľa
majetkovej výmery podielnikov alebo na celoobecné účely /oprava ciest,
mostov a pod./ Drevo na predaj sa sústreďovalo na železničnej stanici, kde bol
veľký drevosklad. Drevorubačstvom a furmankou sa zaoberali najzdatnejší
muži, ktorí chodili za prácou aj do vzdialenejších oblastí.

Zo stromov sa zužitkovalo všetko. Kmeň sa predal alebo sa použil na
spomenuté účely, konáre a kôra sa doviezli k domu, porúbali sa a využívali ich
na kúrenie. Čačina posekaná na drobno slúžila na podstielku v maštali.
Vrchovce stromov /asi do výšky 2,5 m/ sa odrezali, konáre sa primerane skrátili
/asi na 40 cm/, celý kmeň sa olúpala, naspodku sa zakresal do špica a tak vznik
a ostrva na sušenie sena.

Drevo bolo najpoužívanejším materiálom aj v **domáckej remeselnej výrobe**. Až do 20. storočia môžeme hovoriť o výraznej drevenej kultúre. Drevo slúžilo nielen na stavebné účely /trámy , krokvy, šindle, podlahy, okná, dvere/, ale zhotovoval sa z neho aj domáci nábytok /postele, stoly, lavice, skrine, kredence, truhlice/, hospodárske náradie /súčasti vozov, sane, vlačuhy/ a domáce náčinie /putne, šafle, sudy, stupy, piesty na pranie, košíky, ba i detské hračky/. Najpoužívanejším druhom bolo drevo smrekov. Na debnárske výrobky bola najvhodnejšia jedľa. Z buka alebo jseňa sa vyrábali lavice, kolovrátky, sane, niektoré súčasti voza a pluhu, praslice, sochory, poriská. Javor sa využíval najmä na kuchynské náčinie, lieska na výrobu drevených obručí, poriská a palice, z vrbového prútia sa vyrábali košiny na vozy, košíky a píšťalky. Väčšinu týchto výrobkov si zhotovovali gazdovia sami. Tradičná sebestačnosť rodín vyžadovala schopnosť zhotoviť alebo aspoň opraviť hospodárske stavby, súčasti nábytku, používané náradie, odev a obuv. Iba špeciálnejšie výrobky, vyžadujúce odbornú zdatnosť, si objednávali u remeselníkov- naturistov, ktorí požívali v obci všeobecnú vážnosť a úctu. Boli to kováči, kolári, debnári, výrobcovia kolovrátkov a remeselne náročnejších druhov nábytku.

Obliekanie

Tak ako všetky ostatné činnosti, aj obliekanie bolo založené na maximálnom využívaní domácich surovín a výrobkov z nich. Odev sa zhotovoval podomácky, bol účelný, málo zdobený. Vo výrobe oblečenia bola obec sebestačná, mestské /panské/ oblečenie používali len cudzí prisťahovalci a „amerikáni“.

Mužský odev pozostával z dlhej ľanovej košeľe/ kosuľa/ a ľanových gätí /gače/.Konfekčná košeľa sa začala používať až po prvej vojne, aj to len na sviatočné príležitosti. Nohavice z bieleho súkna /nogavice/ sa používali v zime . Vtedy sa obliekala aj huňa /guňa/, novšie krátky kabát z čierneho súkna /guňok/ alebo krátky kožuch. Ako pokrývka hlavy slúžil široký plstený klobúk, novšie malý plstený klobúk /rynik/. Mestská čiapka /copka/ sa začala používať až po prvej vojne.Najrozšírenejšou obuvou boli krpce , v zime súkenné papuče. Noha sa okrúcala do ľanových onúc /kuščonki/.

Ženský odev sa tiež zakladal na tradičných doma vyrobených textíliách z ľanu. Základ oblečenia tvoril rubáš, krátka ľanová košeľa bez rukávov, zavesená cez plece úzkym ramienkom. Oddelená vrchná časť /vyrsyň/ obopínala brucho a prsia. Oblečenie dopĺňala spodná sukňa /spodnica/ a vrchná vzadu riasená sukňa tvorili vrchnú časť oblečenia. a na nej zástera /zopaska/ z modrotlačie alebo glotu. Rukávce /kabotek/ z bieleho jemného plátna a živôtik /ľajbik/ z brokátu bledších farieb tvorili vrchnú časť oblečenia. V chladnom počasí sa obliekala odievacia plachta /plachetka/ a na veľké sviatky prestieradlo s výšivkou pozdĺž chrbtice Krátky podšitý kabátik alebo vlniak sa nosili v zime. Dievčatá chodili prostovlasé, vydaté ženy nosili šatky. Obuv tvorili krpce. Topánky sa začali nosiť až po prvej vojne. Čižmy sa nenosili.

Základom detského oblečenia bola ľanová košeľa až po päty . Od školského veku dostával chlapec nohavice /gački/,dievčatá sukničky s oplieckom.

Celkove možno skalitský kroj charakterizovať ako praktický a účelný, pritom však skromný, bez ozdôb. Iba niektoré vrchné súčasti ženského kroja sa zdobili výšivkami , farebnými stuhami alebo krajkami. S rozvojom lacnej konfekcie sa mužský kroj začal vytrácať už v medzivojnovom období, v ženskom oblečení dochádza ku kombinácii tradičných a konfekčných prvkov.

Zo zvykoslovia

Naznačenému spôsobu hospodárskej činnosti zodpovedali aj prevládajúce rodinné a spoločenské zvyky. Z rodinných zvykov sa zachovávali tradičné spôsoby uvedenia novorodencov do života /krstiny/ , svadby a rozlúčka so zomretými. Najokázalejšou rodinnou udalosťou bola a ostáva aj do súčasnosti **svadba**. Výber partnera, pytačky, pozývanie na svadbu prostredníctvom družbov, odobierka od rodičov pred odchodom do kostola, uvítanie manželského páru v ich budúcom dome a svadobná hostina tvoria známy kolorit, s ktorým sa stretávame aj dnes, v čistej tradičnej podobe však už len vo vystúpeniach folklórnych skupín.

Smrť sa vcelku prijímala ako osudová nevyhnutnosť. Pretože k úmrtiu dochádzalo zväčša doma, po obriadení mŕtvolu a uložení do truhly sa príbuzní a susedia schádzali v jeho dome a spoločne sa modlili. Pred pohrebom účastníkov obradu symbolicky pohostili bielym chlebom a pohárom pálenky.

Truhla sa odvážala do kostola na pohrebný obrad a potom na cintorín na furmanskom voze, v zime na saniach. Po pohrebe sa zvyčajne konalo pohostenie účastníkov z rodiny a známych na spoločnom posedení- kare. Väčšina týchto zvyklostí sa dodržiava doteraz.

Kalendárne zvykoslovie bolo ovplyvnené najvýznamnejšími cirkevnými sviatkami, ktoré nadväzujú na astronomický rok. **Vianoce** ako oslava narodenia Spasiteľa resp. zimný slnovrat boli spojené so zvykmi, ktoré mali zabezpečiť zdravie a prosperitu v rodinnom živote i hospodárení. Tento cieľ sledovali zvyky počas štedrovečernej večere, vinšovníci betlehemci a koľadníci, ktorí priali navštívených zdravie, šťastie a hospodársky prospech.

Cez fašiangy pred veľkonočným pôstom navštevovali gazdov turoni, ktorí tieto priania opakovali v vo veselej, karnevalovej forme. Na **Veľkú noc** sa pripomínala oslava vzkriesenia bahniatkami /kočanki/, ktoré sa svätili na Kvetnú nedeľu, šibačkami a oblievačkami. Letný slnovrat vítali svätójánskymi ohňami /švyntojanice/, ktoré horeli po kopcoch po celej dedine. Mládež tu prežívala bujné veselie.

Tradície a súčasnosť

Pri čítaní predošlej kapitoly si mnohí čitatelia porovnávali popisovaný stav so súčasnosťou. A istotne dospeli k názoru, že dnešný spôsob života je veľmi odlišný od toho spred päťdesiatich rokov. Tak ako v ostatných kysuckých obciach aj na Skalitom ho ovplyvnili tri rozhodujúce, navzájom prepojené procesy: industrializácia, kolektivizácia poľnohospodárstva a urbanizácia.

Industrializácia vytvorila podmienky na uplatnenie pracovných síl v priemyslových závodoch a službách. Postupne, z roka na rok sa zväčšoval počet ľudí, ktorí prestali byť závislí výlučne na poľnohospodárstve.

Rozhodujúcim zdrojom ich obživy boli zárobky zo zamestnania najmä v priemysle. Tu sa stretávali aj s prejavmi mestského spôsobu života. Polia síce museli obrábať, lebo systém povinných dodávok poľnohospodárskych produktov ich k tomu nútil, ale táto práca im neprinášala okrem samozásobenia nijaký zisk. Systém kontingentov oslaboval v ľuďoch tradičný vzťah k pôde- živiteľke, ktorý sa tu vytvoril a udržiaval po stáročia. Preto koncom sedemdesiatych rokov, keď sa rozširovala pôda JRD formou

prenájmu, gazdovia dobrovoľne súhlasili s jej začlenením do družstva. Ponechali si len polia v blízkosti svojich obydľí /záhumienky/, ktoré využívajú na pestovanie plodín pre vlastnú potrebu. Na základe toho na gazdovstvách prudko poklesli stavy hovädzieho dobytku a koní, na samozásobenie sa chovajú len ošípané a hydina. Tradičné poľnohospodárske náradie sa používa čím ďalej menej. Kone nahrádzajú malotraktory.

V spôsobe života sa výrazne prejavujú mestské prvky. Podstatne sa zmenilo bývanie. Drevenice vymizli z obrazu obce. Pri murovaných domoch sa namiesto stodôl objavujú garáže. Tradičný kroj muži nepoužívajú už od vojny a súčasťou ženského tradičného kroja /riasené dlhé sukne a vlniaky/ používajú už len staršie ženy. Mládež sa všeobecne oblieka mestsky /kedysi sa tomu hovorilo „po pansky“/. Podstatné zmeny nastali aj v spôsobe stravovania. Už roky nie je dominantnou zložkou každodennej stravy tradičná kapusta a zemiaky a výrobky z mlieka. Príprava jedál je z veľkej časti založená na nakupovaných potravinách, okrem zemiakov a čiastočne i mäsa a vajec, ktoré sa dopestujú v domácom hospodárstve.

Menia sa ja tradičné obyčaje kalendárneho a rodinného zvykoslovía. Ak sa ja niektoré tradičné prvky začleňujú do súčasných obradov napríklad pri svadbách, sú to viac folklórne napodobeniny, bez pôvodnej emocionálnej sily. Nakrátko: civilizačné zmeny zasiahli všetky oblasti hospodárskeho a spoločenského života. Strácajú sa alebo oslabujú tradičné hodnoty, ktoré formovali a udržiavali pri živote dedinskú pospolitosť. Nie sú to vždy zmeny k lepšiemu. Preto je potrebné nevzdávať sa tradícií bez rozmyslu, bezhlavo, pod vplyvom všadeprítomnej reklamy. Citlivý vzťah k týmto hodnotám treba pestovať najmä u mladých ľudí.

Dejiny cirkevnej obce

Podrobnejší popis všetkých udalostí súvisiacich s náboženským životom je v knižke Hľa, Boží stánok je tu medzi ľuďmi, ktorú zostavili a vydali v roku 2001 vtedajší bohoslovci- skalitskí rodáci Stanislav Kocúr a Róbert Stenclák. /9/ Ďalšie údaje k tejto téme uvádza Róbert Stenclák vo svojej dizertačnej práci

Skalité- história najsevernejšej kysuckej obce. /10/ V tejto kapitole sú z uvedených prameňov iba stručné výňatky.

Svedectvá z cirkevných matrík

Matriky, v ktorých sú zaznamenané aj osoby žijúce v obci Skalité, sa začali viesť na čadčianskej farnosti v roku 1742. Prvý zápis o narodení dieťaťa zo Skalitého je z 1. februára 1742. V uvedenom roku bolo pokrstených 32 detí zo Skalitého. V nasledujúcich rokoch /do roku 1750, keď sa začala viesť matrika v skalitskej farnosti/, sa tento počet pohyboval v rozpätí 40- 50 novorodencov. Sobášov zo Skalitého bolo v uvedenom roku 8, v nasledujúcich rokoch 10-15 ročne.

V záznamoch skalitskej farskej matriky sa pri menách zomretých udáva aj ich vek. Podľa týchto údajov v roku 1753 zomreli dvaja manželia: storočná Dorota a 102 ročný Kazimír Serafinovci. Hodnovernosť týchto údajov o ich veku je však založená na predpoklade, že si dobre pamätali aspoň rok narodenia, keďže predtým matriky neexistovali.

Údaje o prvých kostoloch

Ako uvádza Róbert Stenclák, podľa údajov z kánonickej vizitácie z roku 1767 bol prvým kostolom aj pre vtedajších obyvateľov obce Skalité kostol, ktorý postavil s veriacimi misionár páter Leopold Tempes na začiatku 18. storočia na lokalite Latonka, na kopci Valy, v tesnom susedstve čierňansko- skalitskej hranice.

Zatiaľ nepotvrdené sú domnienky, podľa ktorých v lokalite Košččelisko, nachádzajúcej sa na Tatarkovej štvrtke pri Oselnom, pri poľskej hranici v blízkosti oščadnického chotára, mohol byť v minulosti taktiež kostol. Odôvodňovanie tejto domnienky objavením základov stredovekého kostola v lokalite Koscelisko v obci Radoľa neprihliada k historickým rozdielom osídľovania uvedených lokalít.

Kostol, o existencii ktorého nie sú pochybnosti a ktorý stál na území dnešnej obce Skalité, bol drevený kostol na miestne terajšieho starého cintorína. Bol zasvätený sv. Jánovi apoštolovi a evanjelistovi. Postavili ho v rokoch 1716-19. Iniciátorom stavby bol opäť misionár Leopold Tempes.

Stavba súčasného kostola

Rastúci počet obyvateľov bol podnetom pre cirkevnú správu na zriaďovanie nových farností. V prvých desaťročiach patrili obyvatelia Skalitého do farnosti v Čadci, ktorá tu bola zriadená v roku 1676. Veľká vzdialenosť od obce /13-25 km/ sťažovala, ba väčšine znemožňovala účasť na bohoslužbách a ostatné cirkevné úkony /krsty, sobáše, pohreby/ sa vykonávali s veľkými ťažkosťami. Preto bola v roku 1749 zriadená samostatná farnosť v Skalitom, do ktorej patrilo i Čierne a Oščadnica. /V Oščadnici sa vytvorila samostatná farnosť v roku 1788 a v Čiernom v roku 1796/. Na bohoslužby slúžil spomenutý drevený kostolík. Ten sa však časom ukázal ako tesný pre rastúci počet veriacich. Riešením bola iba stavba nového kostola, tentoraz z trvanlivejšieho materiálu. Postavili ho v rokoch 1781-1794 a zasvätili sv. Jánovi Krstiteľovi, patrónovi obce. V tom čase bol farárom Ondrej Gombár. Kostol bol vysvätený až o sedem rokov neskôr, 15. augusta 1801. Vysvätil ho nitriansky biskup František Fuchs. Bývalý drevený kostolík rozobrali a postavili ako dočasný stánok Boží v Čiernom. Liturgické zariadenia /kazateľnica, krstiteľnica/ boli do novostavby prenesené z dreveného kostola, tie však v nových priestoroch nevyhovovali, preto boli postupne nahradzané novými.

K významným prestavbám kostola došlo počas pôsobenia farára Jozefa Badíka, ktorý tu pôsobil 40 rokov /1878-1919/ a potom až v päťdesiatych a šesťdesiatych rokoch minulého storočia, keď bol farárom Peter Černo, ktorý pôsobil v obci 44 rokov /1937- 1974/, z toho 37 rokov ako farár. V dobe jeho pôsobenia v obci bola vybudovaná aj Kalvária Sedembolestnej Panny Márie v areáli kostola, ktorej venujeme samostatnú kapitolu.

V roku 1912 bola na Kudlove pri pôvodnom kríži z roku 1835 postavená kaplnka Povýšenia sv. Kríža. O stavbu sa zaslúžil najmä skalitský farník Andrej Serafín. Kaplnka bola po viacerých prestavbách /1922, 1929, 1944, 1960/

upravená do dnešnej podoby. Tehlové kapúlnky sú aj v osadách U Šimurdy na nižnom konci obce a U Varmusa na Serafínove. Obe sú zasvätené Panne Márii. Okrem toho je v obci viacero prístenných krížov a malých kaplniek.

Najstarším cintorínom v obci bol cintorín V Čupli, kde sa pochovávalo od začiatku minulého storočia. V súčasnosti je už zanedbaný, zdevastovaný. Cintorín pri fare začal slúžiť po prvej svetovej vojne. V roku 1937 sa začalo pochovávať na novom cintoríne pri kostole a od roku 1970 slúži cintorín V Riekach. Pozostatky niekdajšieho cholerového cintorína boli pri Prostrednej škole označené železným krížom.

Kňazi pôsobiaci vo farnosti Skalité

Počas vyše dvestoročnej histórie skalitskej farnosti sa na miestach jej správcov- farárov vystriedalo 28 osobností. Na tomto mieste si ich pripomenieme v stručnom prehľade, vychádzajúc pritom z vyššie uvedenej štúdie Róberta Stencláka.

1. Mikuláš František Kalužay, rodák z Bytče, bol prvým farárom. V obci pôsobil od roku 1750 do roku 1754.

2. Lukáš Pažický, pôvodom z Prievidze, spravoval farnosť v rokoch 1754-72. V rokoch 1761-72 bol farárom v Čadci a skalitskú farnosť spravoval prostredníctvom dvoch kaplánov, ktorí sa tu striedali.

3. Jozef Otrókóci /Otrókóczy/ pôsobil v Skalitom najskôr ako kaplán, za farára bol ustanovený roku 1772, po znovuoobnovení farnosti. Tu pôsobil do roku 1775. Bol významným bernolákovským spisovateľom.

4. Ján Čulík /Czulík/ z Istebníka pri Trenčíne pôsobil v Skalitom ako farár iba rok /1775_76/.

5. Štefan Galbovič, rodák z Pravotíc, bol farárom od roku 1776. V roku 1784 faru prepadli zbojníci, v dôsledku šoku farár ochorel a zomrel.

6. Ondrej Gombár zo Žiliny pôsobil v Skalitom v rokoch 1784_98. V roku 1793 postavil za pomoci veriacich kostol a 1796 aj faru.

7. Ladislav Rázga z Malých Krštenian spravoval farnosť v rokoch 1798_1805. Počas jeho pôsobenia bol kostol slávnostne konsekrovaný a zasvätený sv. Jánovi Krstiteľovi.

8. Tomáš Počarovský z Horného Lieskova pôsobil ako farár v rokoch 1805_1807.

9. Ján Slušný spravoval farnosť len štyri mesiace, od 1.októbra 1807 do 29. januára 1808.

10. Štefan Gombár z Krásna pri Nitre nastúpil na miesto farára 30. januára 1808. V roku 1829 zomiera náhle na infarkt. Pochovaný je na cintoríne vedľa fary.

11. Michal Žák z Trenčína spravoval farnosť tiež len krátko, od júna 1829 do decembra 1830.

12. Ján Linek pôsobil ako farár od roku 1830 do roku 1844, keď zomrel na následky zápalu pľúc.

13. Ján Úžik, pôvodom zo Skalky pri Trenčíne, vykonával funkciu farára v rokoch 1844-48.

14. Andrej Radlinský, rodák zo Žiliny, pôsobil na fare v rokoch 1848-54.

15. Ján Loha z Krušoviec pôsobil v Skalitom krátko, v rokoch 1854-55.

16. Štefan Rúčka bol dočasným administrátorom farnosti v rokoch 1855-56.

17. Štefan Kavec, rodák z Rajca, začal vykonávať úrad farára v roku 1856. Počas jeho pôsobenia bola v obci postavená nová škola. Po jeho smrti v roku 1871 ostala farnosť neobsadená do roku 1874.

18. Andrej Bednár spravoval farnosť ako dočasný administrátor v rokoch 1871-74.

19. Pavol Adamovič, rodák z Osuského, pôsobil ako farár tiež len krátko, od roku 1874 do roku 1875, keď počas cholery ochorel a musel odísť na liečenie.

20. Počas jeho liečby ho dočasne zastupoval **Juraj Prokša**, farár v Čiernom.

21. Jozef Badík z Veľkej Bytče, pôsobil v Skalitom 40 rokov /1878-1919/. Ako Slovák- pansláv bol prenasledovaný a v Budapešti aj väznený. Počas jeho

účinkovania v obci musel riešiť viaceré majetkové spory s miestnymi Židmi, ktorí zaberali farské majetky. Právoty trvali 15 rokov. Napriek tomu sa zaslúžil o renovačné práce na kostole, napríklad o pokrytie veže plechom, novú križovú cestu a pod. Zomrel v Skalitom, pochovaný je na cintoríne pri fare.

22. Rudolf Fundárek taktiež z Veľkej Bytče spravoval farnosť v rokoch 1919-21. Za jeho pôsobenia zadovážili skalitskí farníci v USA nové zvony, pretože predošlé boli počas vojny zlikvidované.

23. Jozef Randík zo Žiliny bol farárom od roku 1821 do roku 1939. Obnovil celý interiér kostola. V roku 1929 vydával farský vestník Zprávy z farnosti na Skalitom, ktorý je hodnotným zdrojom informácií z tých čias. Vyšlo 5 čísiel. V roku 1930 postavil oproti kostolu kultúrny dom a založil združenie katolíckej mládeže.

24. Peter Černo, rodák z Prusov pri Bánovciach, pôsobil v Skalitom najskôr ako kaplán a v roku 1938 preberá správu farnosti. Pôsobil tu v ťažkej dobe záberu časti farnosti Poľskom, vojnových a povojnových udalostí. Napriek tomu tu rozvinul bohatú stavebnú činnosť. Okrem Kalvárie Sedembolestnej P.Márie /1939-41/ bola prestavaná kaplnka sv. Kríža na Kudlove, vykonala sa elektrifikácia kostola a jeho vymaľovanie, osadili sa nové travertínové oltáre. V rokoch 1963-64 postavil novú budovu fary. V roku 1978 odchádza do dôchodku. Ostal bývať u rodiny Martiniakovej v Skalitom. Zomrel 21. decembra 1981. Pochoval ho nitriansky biskup Ján Pásztor v novom cintoríne v Skalitom-Riekach. Zanechal o.i. memoáre s názvom Dejiny farnosti skalitskej od roku 1918.

25. Ondrej Sandanus z Kamennej Poruby pôsobil na fare v rokoch 1974-86. Za jeho pôsobenia bol v kostole zrekonštruovaný organ a nanovo omietnutý celý kostol. Medzi farníkmi bol veľmi obľúbený.

26. František Kvašňovský z Oščadnice pôsobil na skalitskej fare v rokoch 1986-91. Okrem dušpastierskej činnosti dal nanovo omaľovať kostol zvonku a dal urobiť novú prístupovú cestu zo severnej strany.

27. František Cvacho z Varína okrem iných aktivít zabezpečil vybetónovanie cesty ku kostolu z južnej strany a okolo kaplniek Kalvárie Sedembolestnej P. Márie. Farárom bol v rokoch 1991-97.

28. Pavol Mitaš z Dolného Moštenca sa stal administrátorom v roku 1997 a je ním dodnes. V roku 1999 sa postaral o pokrytie kostolnej veže novým medeným plechom a v nasledujúcich rokoch pokryli aj strechu celého kostola a kaplniek. V roku 2003 dal obnoviť sochy sv. Jána Krstiteľa, sv. Anny a sv. Joachima i Pietu z bočného oltára v kostole. V tom istom roku sa rekonštruovala mechanika zvonov.

Bližšie k svetu /Stavba železnice/

Viac ako dvesto rokov tvorila spojnicu medzi obcou a ostatným Svetom iba cesta, prechádzajúca údolím rieky Skaliťanka- Čierňanka do mesta Čadca. Tu sa od povýšenia na mesto výnosom Márie Terézie v roku 1778 konali každý týždeň dobytčie jarmoky. V roku 1871 bola otvorená Košicko-bohumínska železnica, prechádzajúca Čadcou. Znamenalo to veľké priblíženie svetu smerom do ostatných častí Slovenska i do susedného Sliezska, Moravy a Čiech. Železnica však bola stále vzdialená 10-18 kilometrov od obce. Túto nevýhodu odstránila až výstavba železničnej trate z Čadce po Zwardoň. Podnetom pre jej výstavbu bol záujem o prepojenie košicko-bohumínskej železnice na západnú Halič / dnešné Malopoľsko s centrom v Krakove/, ktorá bola súčasťou vtedajšej Rakúsko-uhorskej monarchie. Stavba mala aj vojensko-politický význam, čo sa potvrdilo počas oboch svetových vojen. Trať so smerovaním cez údolie Čierňanky a Skaliťanky prekonáva po Skalité stúpanie 13 promile, zo Skalitého po poľskú hranicu 28 promile. Na stavbe pracovali okrem domácich aj talianski a chorvátski robotníci. Stavebná technika vtedy neexistovala, používali sa len krompáče, lopaty a fúriky. Preto sa pri stavbe vyžadoval veľký počet robotníkov. Dominik Choluj, ktorý opísal stavbu železnice v dielku Ide vláčik do Zwardoňa /10a/ odhadol ich počet na 500. Najnáročnejší úsek stavby bol zo stanice Skalité po Zwardoň, kde trať prechádza dvoma hlbokými zárezmi a má štyri klenbové mosty. Na trati bola spočiatku v obci okrem stanice len zastávka na Serafínove a dva strážne

domčeky /vochterne/ pri dnešných zastávkach Pod Poľanou a Kudlov. Obe boli po roku 1945 zrušené. Na stanici bolo okrem staničnej budovy aj lokomotívne depo, kde sa vykonávali opravy rušňov, ďalej vozňová váha, točna pre rušne a tri vodné žeriavy na dopĺňanie vody pre parné rušne. Celá železničná trať bola odovzdaná do užívania 3. novembra 1884. Nepochybne to bol významný impulz pre rozvoj obce.

Prevádzka železnice

Technickú spôsobilosť trate udržiavali po celý rok čaty robotníkov- úpravcov trate, kde našli zamestnanie desiatky Skaliťanov. Napriek tomu, že to bola veľmi ťažká práca v drsných klimatických podmienkach, znamenala istotu zamestnania , stály príjem a režijné výhody /zľavy cestovného, deputátne uhlie, nemocenské a dôchodkové zabezpečenie/. Atraktívnejšie bolo zamestnanie v prevádzke ako strojvedúci /mašinfírovia/ a vlakvedúci /cugsfírer/ prípadne sprievodcovia vlakov. Skaliťania sa tejto príležitosti chopili veľmi aktívne . Svoje uplatnenie našli nielen v domovskej obci, ale aj v Čadci a v Žiline. „Copka s orlem“, znak príslušnosti k „modrej armáde“ železničiarov sa považovala v očiach verejnosti za výsadu. Osobitne sa to oceňovalo v časoch hospodárskej krízy, keď na ostatných úsekoch hospodárstva dochádzalo k prepúšťaniu pracovníkov, zatiaľ čo železnica fungovala len s malými obmedzeniami. /Zo železničiarskej rodiny pochádza aj autor týchto riadkov./ Železnica sa využívala najmä na prepravu uhlia z Poľska. V dvadsiatych rokoch minulého storočia prechádzalo obcou denne dvadsať nákladných vlakov. Počas hospodárskej krízy v tridsiatych rokoch táto preprava ustala, no obnovila sa znova počas vojny. Žiaľ, po vojne bolo spojenie s Poľskom temer na polstoročie prerušené.

Železničná stanica v ústredí obce a zastávky na Kudlove /zriadená v roku 1932/ a Serafínove umožnili ľuďom pohodlné spojenie so svetom. Tieto možnosti však ľudia využívali len zriedka. Príčinou bolo veľmi vysoké cestovné, neprímerané zárobkom ľudí. Napríklad spiatočný cestovný lístok zo Skalitého

do Čadce stál 6,80 Kč. Na dnešné pomery je to smiešne nízka cena, vtedy však robotníci zarábali 400-600 Kč mesačne a väčšina obyvateľstva nemala ani tento príjem. Bolo bežným javom, že robotníci chodili do práce aj na veľké vzdialenosti peši a tak sa chodilo aj na trhy do Čadce.

Na trati sa vystriedalo niekoľko režimov a ich predstaviteľov Ako uvádza v spomenutej publikácii Dominik Choluj, v železničnej kolónii bývali najskôr Maďari a Rakúšania, po roku 1918 ich vystriedali najmä Česi. Počas poľského záboru od 26. II.1939 do 1.9.1939 trať ovládli Poliaci. Prvým domácim slovenským náčelníkom stanice od roku 1952 bol vyše tridsať rokov miestny rodák Michal Papík.

Poštový úrad bol v obci otvorený v roku 1885, teda zároveň s otvorením železničného spojenia. V kronike obce je zaznamenané, že poštvedúcou bola manželka Jozefa Zavadského /jej meno nie je uvedené/, ktorá pôsobila v tejto funkcii celých 30 rokov od roku 1900 do roku 1930. Ešte v roku 1939 boli však v obci len štyria abonenti telefónov : notársky úrad, žandárska stanica adva verejné telefóny na poštovom úrade a na turistickej chate v Serafinove. /10b/

Pred sto rokmi./Predvojnové a medzivojnové obdobie/.

O živote ľudí v Skalitom podáva svedectvo aj dokument o sčítaní ľudí, ktorý sa konal na prelome 19. a 20. storočia , v roku 1900./11/ V tom čase mala obec 2440 obyvateľov , z toho 1061 mužov a 1379 žien. Národnostné zloženie sa zisťovalo podľa materinského jazyka. Slovenský materinský jazyk malo 2379 ľudí /97,5 %/, nemecký 37 a maďarský 20. /Odkiaľ potom koncom tridsiatych rokov vzali poľskí vedátori údaje o tom, že je tu prevaha Poliakov ?/ Ešte výraznejšiu väčšinu tvorili katolíci. Príslušníkov iných náboženstiev bolo len 36, z toho 27 židov a 9 evanjelikov.

Väčšina obyvateľov bola v tom čase negramotná. Čítať a písať vedelo len 736 osôb, čo je 30 %.Z celkového počtu obyvateľov vedelo hovoriť po maďarsky len 47 ľudí. Okrem tých, pre ktorých to bol materinský jazyk, ovládalo tento jazyk len 27 ľudí.

Štatisticky sa zisťoval aj materiál, z ktorého boli postavené obytné domy. Z celkového počtu 412 domov bolo len 16 murovaných, ostatné boli drevené. A všetky- aj tie murované- boli pokryté šindľom.

Môžeme teda povedať, že na rozhraní 19. a 20. storočia žili v Skalitom skoro výlučne len obyvatelia slovenskej národnosti a katolíckeho vierovyznania, z ktorých len tretina vedela čítať a písať a že dedina napriek svojmu názvu bola iba drevená. S takýmito predpokladmi vstupovala do 20. storočia.

Amerikáni

Nedostatok príležitostí na získanie obživy doma riešili v tom čase viacerí obyvatelia hľadaním uplatnenia v zahraničí. Časť ich našla prácu na Ostravsku, kde sa začala rozvíjať výroba vo Vítkovických a Třineckých železiarňach. Typické kysucké vandrové zamestnanie- drotárstvo a podomový obchod sa na tu neujalo.

Niektorí obyvatelia našli svoje uplatnenie v Amerike, odkiaľ sa väčšina z nich vrátila do rodnej obce, aby zarobené peniaze uplatnili v domácom podnikaní. Prispeli aj na cirkevné ciele: na zariadenie kostola, výstavbu kaplnky na Kudlove. Z roku 1912 je kríž pred starým cintorínom, na ktorom je zoznam 44 donátorov- amerických emigrantov.. Zo zbierky, ktorú zorganizoval Florián Tatarka v roku 1920, boli priamo v Amerike uliate dva veľké zvony a prepravené cez more až do Skalitého./12/ Okrem spomenutého Floriána Tatarku, ktorý si po návrate z Ameriky postavil obchod a pohostinstvo na Tridsiatku, patril k významným osobnostiam- Amerikánom Jozef Časnocha, majiteľ pohostinstva v ústredí obce a dlhoročný starosta obce, ktorý sa o.i. zaslúžil o vybudovanie spomenutej kalvárie pri kostole. Amerikáni požívali v obci mimoriadnu autoritu: boli členmi obecného zastupiteľstva a čelnými predstaviteľmi rôznych spolkov a združení.

/Vsuvka: Zoznam amerických krajanov na kríži pred cintorínom/.

Medzivojnové obdobie

Prvá svetová vojna si vyžiadala spomedzi obyvateľov obce 52 obetí. Ich zoznam je na pomníku pod kostolom./13/ Boli to muži, ktorí padli na frontových bojiskách.

Rozpad Rakúsko-uhorskej monarchie a vznik Československej republiky však priniesol do obce zmeny iba v tom, že na úradoch sa prestala používať maďarčina a v školách sa deti učili po slovensky. V hospodárskom a sociálnom rozvoji však obec nezaznamenala žiadne významnejšie zmeny. Temer všetko obyvateľstvo bola odkázané na málo výnosné hospodárenie na neúrodnej pôde, kde pretrvávali tradičné výrobné spôsoby. Iba jednotlivci našli uplatnenie mimo obce, pri železnici alebo na Ostravsku. Rozšírené bolo aj sezónne poľné práce na Dolniakoch, odkiaľ sa dala získať naturálna odmena- obilie. /Tento spôsob zaobstarávania obilia pretrváva do dnešných čias./

Tvár obce predstavovali skoro výlučne len drevené domy bez základnej hygienickej vybavenosti, roztrúsené v jednotlivých osadách – pľacoch po celom chotári obce. Murované boli iba verejné stavby: kostol, fara, notársky a poštový úrad, železničná a žandárska stanica, školy /v ústredí obce, Prostredná a Horná/, kultúrny dom a tri štvorbytovky v tzv. kolónii pre železničnej stanici, v ktorých bývali železničiari, príslušníci finančnej stráže a žandári. Okrem toho boli murované len štyri obchody a pohostinstvá, chaty na Serafínove a vari päť či šesť obytných domov. Z podnikateľských aktivít možno zaznamenať iba obchod s drevom /na drevosklade pri železničnej stanici/, pohostinskú činnosť /U Fojta, U Stehlíčky, Na Tridsiatku, U Dostála a na chatách na Serafínove/.

Celé toto obdobie však možno charakterizovať ako dvadsaťročné hospodárskej a sociálnej stagnácie.

Keď rinčali zbrane /...v druhej svetovej vojne/

Krátkodobá okupácia

Obec Skalité sa dostala do povedomia širšej slovenskej verejnosti v súvislosti s územnými nárokmi, ktoré si uplatnila a presadila poľská vláda voči vtedajšiemu Československu na jeseň roku 1938. Tieto nároky odôvodňovalo tézou, že nárečie, ktorým sa v hovorí v obciach pri poľskej hranici je poľského pôvodu a že obyvatelia podľa týchto jazykových znakov patria k Poľsku. Podľa tejto teórie sa národná príslušnosť človeka určuje výlučne podľa jazykových znakov. Na podklade tejto tzv. vedy pochádzajúcej z 19. storočia sa napáchalo v priebehu 20. storočia veľa zla. V jeho priebehu dospela Európa k

poznaniu, že národnosť je otázkou individuálnej voľby a ľuďom sa nesmie vnucovať. Poľská vláda, vychádzajúca z tejto teórie, žiadali „revindikáciu“, čiže prinavrátanie týchto území Poľsku, hoci tieto nikdy Poľsku nepatrili. Pod tlakom vtedajších mocností československá vláda, zneistená mníchovským diktátom, tomuto tlaku podľahla. Na základe odporúčania rozhraničovacej komisie bola určená nová slovensko-poľská hranica, ktorá prechádzala stredom obcí Svrčinovec, Čierne a Skalité. Hraničnú čiaru tvorila železničná trať, ktorú využívali obe krajiny. Obyvatelia postihnutých obcí prejavovali proti týmto zámerom zúfalý odpor. Okresný náčelník vo svojom liste Krajinskému úradu v Bratislave píše: „... celý kraj je rýdzo slovenský, ani počuť nechce o tom, aby bolo z okresu niečo pripojené k Poľsku...“ /14/ Napriek masovému odporu obyvateľstva Kysúc, ktoré ho prejavilo aj na desaťtisícovej demonštrácii 18. novembra 1938 v Čadci, už o týždeň, 25. novembra, poľské vojsko začalo okupáciu spomenutých obcí. V spomenutých obciach stratil okres Čadca 2535 obyvateľov. Na slovenskej strane ich ostalo 4699. V Skalitom pripadlo do Poľska 831 ľudí, na slovenskej strane ostalo 1966. Okupačný režim bol mierny. Prechod hraníc bol možný nielen pre poľnohospodárske účely, ale aj na návštevu kostola a škôl. Žiaci zo zabratých území chodili naďalej do slovenských škôl, hoci poľská okupačná správa ich lákala k návšteve poľských škôl. Obyvatelia susediacich poľských obcí celú túto záležitosť prijímali ako panskú politiku a voči slovenským susedom neprejavovali žiadne nepriateľstvo. /15/ Okupácia sa však nestihla naplno uplatniť, pretože už o deväť mesiacov, 1. septembra 1939, bolo Poľsko napadnuté hitlerovským Nemeckom a slovensko-poľské hranice sa vrátili do pôvodného stavu. Tento dátum sa považuje za začiatok druhej svetovej vojny. Pri obrane okupovaného územia v obci padol poľský žandársky veliteľ Jozef Cieslav Bilinski, ktorý je pochovaný na cintoríne vedľa fary.

Obdobie Slovenskej republiky.

V obci sa vznik samostatného slovenského štátu spájal s vďakou za oslobodenie predtým obsadených území, čo našlo svoj výraz najmä v nižšie popísanej stavbe kalvárie Sedembolestnej P. Márie.

Napriek vojnovým udalostiam, ktoré zachvátili celý svet, Skalité v tom čase začalo prejavovať známky hospodárskeho oživenia. V roku 1943 bola vybudovaná moderná železničarska ozdravovňa na Serafínove a v roku 1944 sa začalo vyučovanie v novostavbe osemtriednej školy v ústredí obce. V tom istom roku renovovali aj kaplnku na Kudlove, ktorej iniciátorom bol Pavol Mikula- Kozáček.

Najťažším bremenom tých čias bola účasť mužov na frontovom ťažení a likvidácia židovského obyvateľstva. Prechod frontu cez obec nespôsobil žiadne mimoriadne škody, okrem poškodenia železnice, na ktorej bola obnovená doprava po dvoch mesiacoch od skončenia vojny.

Stavba kalvárie Sedembolestnej

Bezprostredným podnetom k tejto stavbe bolo vyjadrenie vďaky obyvateľov za oslobodenie územia polovice obce, predtým zabratého Poľskom. Začiatkom februára 1940 bol na valnom zhromaždení občanov ustanovený prípravný výbor pre stavbu kalvárie, ktorého predsedom bol starosta Jozef Časnocha. Začala sa zbierka na výstavbu, ktorá doniesla 86.526 Ks. Rok po oslobodení obce, 1. septembra 1940, bola v Skalitom slávnosť, pri ktorej bol položený základný kameň kalvárie. Verejnú súťaž na stavbu vyhral staviteľ František Kadeřávek z Bratislavy. Sedem reliéfnych obrazov vyhotovil z tvrdého dreva taliansky sochár Ferdinand Prinoth. Celé dielo sa realizovalo v priebehu nasledujúceho roka. 31. augusta 1941 sa konala v obci cirkevno-národná manifestácia, v rámci ktorej kalváriu posvätil biskup Andrej Škrábik za účasti prezidenta Jozefa Tisu, ministra Alexandra Macha a nitrianskeho biskupa Karola Kmeťka. Kalvária Sedembolestnej P. Márie- je jedným z najvýznamnejších prejavov mariánskej úcty na Slovensku. Najväčšiu zásluhu na jej výstavbe má starosta Jozef Časnocha a farár Peter Černo./16 /

Obete vojny

Obec bola oslobodená 30. apríla 1945. Pretože bola prvou oslobodenou obcou v okrese Čadca, politické orgány rozhodli vybudovať tu pomník Sovietskej armáde, ktorý bol odhalený 16.9.1945 a v roku 1959 prebudovaný ako pamiatka na vojnu, dúfajme, že poslednú.

Počas druhej svetovej vojny zahynuli v dôsledku vojenských udalostí šiesti obyvatelia obce: Ignác Husár, Zuzana Švancárová- Tabačárová a jej syn Rudolf, Ondrej Štrkáč, Karol Zoň a Adam Stenclák, ktorý zahynul pri bombardovaní Žiliny. V obci padlo počas prechodu frontu 16 nemeckých a traja ruskí vojaci. Po vojne boli premiestnení do vojenských cintorínov.

Počas Slovenského národného povstania padol v obci Pohronská Polhora občanMajchrák. Jeho pamätná tabuľa je umiestnená na bývalej škole Skalité- Prostredná.

K obetiam fašistického vyčiňania treba pripočítať aj rodinu Arpáda Feuermana, majiteľa chaty na Serafínove, ktorého odvliekli s manželkou a dvoma deťmi do koncentračného tábora v Osvienčime, odkiaľ sa žiaden z nich nevrátil. /17/ Artúra Lichtensterna s manželkou a dcérou zachránil pred podobným osudom Jozef Tatarka – Gojnicek, obyvateľ osady U Čaneckých, ktorý ich ukrýval tri roky až do oslobodenia, hoci sa tým vystavoval nebezpečenstvu s najťažšími dôsledkami. Za tento humanistický čin ho vláda štátu Izrael vyznamenala čestným titulom Spravodlivý medzi národmi. Aj ďalší obyvatelia poskytovali dočasné prístrešie /prenocovanie/ utečencom, ktorí utekali z nacistami okupovaného Poľska. Ondrej Čanecký v dome č. 264 ukrýval koncom apríla 1944 dvoch utečencov z koncentračného tábora Osvienčim Alfréda Wetzlera a Valtera Rosenberga, ktorých neskôr tajne prepravili do Čadce a do Žiliny, kde v tamojšom starobínci tajne vydali svedectvo o zverstvách fašistov v koncentračných táboroch. Bola to jedna z prvých správ o týchto prísne utajovaných skutočnostiach, ktorá sa dostala na stránky svetovej tlače. /18/

K obetiam /studenej/ vojny možno pripočítať aj tragickú smrť vojaka Rudolfa Šmatlavu, ktorý zahynul v roku 1952 pri ochrane štátnych hraníc v západočeskej obci Janovice. Na jeho počesť sa konal každý rok lyžiarsky pretek Memoriál Rudolfa Šmatlavu. V roku 1967 mu bola na škole v ústredí obce odhalená pamätná doska.

Obdobie socializmu- plusy a mínusy

Politický vývoj po vojne ovplyvňoval fakt, že východná a stredná Európa sa dostala podľa dohôd víťazných mocností do sféry vplyvu Sovietskeho zväzu. Vďaka tomuto vplyvu sa posilnili pozície komunistickej strany, ktorá sa v roku 1948 chopila politickej moci v štáte a nastolila program budovania socializmu podľa sovietskeho vzoru. Výsledky sa prejavili na všetkých úsekoch života spoločnosti. Samozrejme aj v Skalitom. V nasledujúcom stručnom prehľade si zrekapitulujeme hlavné výsledky a udalosti tohto obdobia, ktoré prinieslo v živote obce ďalekosiahle premeny. Sledovanie vývoja v jednotlivých sférach života obce pritom dovedieme a do súčasnosti.

Rast počtu obyvateľov

Naposledy sme zaznamenali počet obyvateľov v roku 1900. Vtedy ich žilo v obci 2440. Ďalšie údaje zaznamenali štatistiky v nasledujúcich desaťročiach takto:

1910	1930	1940	1950	1961	1970	1980	1991	2001
1390	2818	2365	3279	4337	4771	4794	5026	5058

V tomto prehľade je prekvapujúci úbytok obyvateľov v prvom desaťročí 20. storočia /temer o štvrtinu/, čo bol dôsledok masového vyst'ahovalectva do zámoria. Naopak, enormné prírastky v štyridsiatych a päťdesiatych rokoch nesporne súvisia s postupným riešením civilizačných problémov v obci /zamestnanie, bývanie/.

Podrobnejší rozbor si však zasluhujú najnovšie údaje, z roku 2000. Z celkového počtu 5058 obyvateľov bolo 1215 detí do 15 rokov /24 %/, 2909 bolo v produktívnom veku /muži od 15 do 60 rokov a ženy od 15 do 54 rokov/, čo predstavovalo 57,5 % a v poproduktívnom veku /dôchodcovia/ bolo 934 osôb /18,4%/.

Národnostné zloženie sa oproti roku 1900 v podstate nezmenilo. Slováci tvorili 98,2 % všetkého obyvateľstva . Okrem nich tu žili 11 Rómov, 21 Čechov, 9 Poliakov a u 47 osôb nebola zistená národnosť. Podobný stav bol aj v náboženskom zložení: 4976 osôb katolíkov, 9 evanjelikov, 15 osôb bez vyznania a u 59 osôb nebola zistená náboženská príslušnosť. /19 /

Bytová výstavba

Najvýraznejšou zmenou, ktorá sa udiala v obci v druhej polovici 20. storočia, bola dovtedy nevídaná bytová výstavba. Ak sme ešte pri prvých povojnových rokoch konštatovali, že murované boli len verejné budovy a temer všetky boli drevené, v súčasnosti patria drevenice medzi rarity. Najväčšie prírastky počtu bytov boli v povojnovom štvrtstoročí. Podľa údajov z obecnej kroniky pribúdali byty takto:

Obdobie	Počet nových bytov
1900-1919	40
1920-1945	179
1946-1960	331
1961-1970	253
1971-1980	219 /19a/

Nešlo, pravdaže, iba o zmenu stavebného materiálu. Novou výstavbou sa zväčšila obytná plocha v domoch a zaviedla sa do nich potrebná vybavenosť /vodovody, ústredné kúrenie, práčky, chladničky, televízory.../

Rast počtu domov a bytov môžeme štatisticky sledovať od roku 1970.

Roky	1970	1980	1991	2001
Domy	918	1077	1173	1262
Byty	982	1085	1263	1398

V štatistike z roku 2001 sa uvádza, že na jeden byt v obci pripadá 4,05 obyvateľov a že priemerná plocha bytu je 63,7 m. Počet bytov s tromi a viac miestnosťami je 88,7 %. V týchto ukazovateľoch je situácia v obci najlepšia zo všetkých obcí okresu Čadca, vrátane miest. /Priemerná plocha jedného bytu v okrese je 55 m a byty s tromi a viac miestnosťami tvoria 78%/.

V roku 2000 malo 82 % bytov v obci ústredné kúrenie, 89,9 % kúpeľňu alebo sprchovací kút, 94,2 % práčku. V obci bolo 219 telefónov, z toho 156 bytových. 26,9 % domácností malo osobný automobil./20 /

Z uvedeného možno vyvodit' záver, že za posledné polstoročie sa život ľudí zmenil tak výrazne, že ho možno právom označiť za historický skok.

Zamestnanosť

Prudký rozvoj zamestnanosti obyvateľov nastal od päťdesiatych rokov, keď veľký počet pracovníkov z celých Kysúc absorbovali priemyslové závody na Ostravsku a neskôr v súvislosti s priemyslovou výstavbou v Kysuckom Novom Meste /strojársky priemysel/ a v Čadci /textilný a strojársky priemysel/ vznikli pracovné príležitosti aj pre obyvateľov Skalitého

Podľa štatistických údajov rástla zamestnanosť obyvateľstva najviac v 70. a 80. rokoch minulého storočia. O raste zamestnanosti svedčí tento štatistický prehľad:

Rok	1963	1970	1980	1991
Počet obyv. v produkt. veku	2315	2684	2930	2695
Počet zamestnaných	1441	1919	2684	2191
Zamestnanosť v percentách	62,6	70,9	89,4	81,1

Vysoká úroveň zamestnanosti sa udržiavala aj za cenu veľkého počtu pracujúcich, ktorí odchádzali za prácou nielen mimo svojho bydliska, ale aj mimo okres Čadca, najmä do Ostravskej priemyslovej aglomerácie. Prítom dochádzka do najbližšieho podniku – Třineckých železiarní- predstavuje v oboch smeroch časovú stratu 3 hodiny denne.

Priamo v obci našli pracovné uplatnenie najmä ženy v prevádzke podniku Tesla Karlín Praha, kde bolo zamestnané 45 pracovníčok a ďalších 40 osôb bolo zamestnané v stolárskej výrobe podniku Kysuca.

V súvislosti s transformáciou hospodárstva po roku 1990 dochádza k postupnému znižovaniu pracovných príležitostí v tradičných priemyslových podnikoch v regióne /Tatra a Slovena Čadca/ a objavuje sa aj početná skupina nezamestnaných. V roku 2004 bolo v obciosôb bez pracovného pomeru.

Poľnohospodárstvo

Celková výmera pôdy v obci je 3316 hektárov. Z toho je poľnohospodárskej pôdy 1845 ha , t.j. 55,9 %. Lesy zaberajú 1149 ha / 34, 8%/ plochy obce a zbytok je zastavané územie. Prevažnú väčšinu poľnohospodárskej pôdy tvoria pasienky /1584 ha, t..j. 85,6%/ . Orná pôdy a záhrady tvoria len 156 ha, t.j. necelých 15 % poľnohospodárskej pôdy a 4,7 % z celkovej výmery obce. K dramatickým zmenám v tradičnom spôsobe hospodárenia na pôde došlo od začiatku päťdesiatych rokov, keď štát začal roľníkom predpisovať povinné dodávky /tzv. kontingenty/. Povinne sa dodávalo mäso, mlieko, vajcia , zemiaky. Predpisy dodávok z roka na rok rástli, obyvatelia ich plnili len s veľkými ťažkosťami. Na hospodárení sa museli zúčastňovať aj členovia domácností pracujúci v priemysle /tzv. kovoľníci/ a v iných odvetviach. Ceny dodávaných produktov boli stanovené veľmi nízko, nezohľadňovali výrobné náklady v nepriaznivom podhorskom prostredí na málo výnosnej pôde. Namiesto ekonomickej stimulácie sa plnenie dodávok vynucovalo administratívnymi a represívnymi opatreniami. Celý systém povinných dodávok znamenal fakticky návrat k naturálnym dávkam, ktoré od poddaných vynucovalo feudálne panstvo. Rozdiely medzi nákupnými cenami a vysokými nákladmi sa uhrádzali iba jednotným roľníckym družstvám vo forme dotácií. Povinné dodávky sa z roka na rok zvyšovali. Podľa údajov z obecnej kroniky vzrástli dodávky od roku 1958 do roku 1962 takto:

	1958	1962
mäso	161,6 ton	204,6 ton

mlieko	394 tis. l	433 tis. l
vajcia	346 tis. ks	491 tis. ks
zemiaky	388 ton	707 ton.

Zatiaľ čo v roku 1958 boli povinné dodávky za celú obec splnené, v roku 1962 nedosahovali okrem zemiakov ani 90 % predpisu. To znamená, že predpisy boli ešte vyššie./21 /

Celý systém dodávok bol nasmerovaný tak, aby vytváral tlak na vstup roľníkov do JRD. Systém povinných dodávok poľnohospodárskych produktov trval až do roku 1969, keď sa postupne začal zmierňovať. Povinné dodávky boli nahradené dobrovoľnými zmluvami o dodávkach, ktoré roľníci využívali napríklad pri tzv. zmluvnom výkrme jatočného dobytku.

Združstevňovanie

JRD bolo založené v obci v roku 1950, ale iba na farskej pôde /11 ha/ a jeho členmi neboli výkonní roľníci, ale iba bezzemkovia /úradníci, učitelia, obchodníci/, donútení k členstvu štátnou mocou pod hrozbou straty zamestnania. Napriek donucovaciemu systému povinných dodávok poľnohospodárskych produktov sa nepodarilo získať za členov JRD výkonných roľníkov. K zmenám ich postojov došlo až začiatkom 70. rokov, keď vzniklo JRD Nové Kysuce v Čiernom, ktoré začínalo od roľníkov prenajímať pôdu na obhospodarovanie a plnenie dodávok. V roku 1974 získali už od roľníkov v Skalitom 174 prihlášok s výmerou 470 ha , o rok neskôršie pribudlo ďalších 162 prihlášok a výmera 366 ha a v roku 1978 to bolo už 513 členov. V tomto roku vybuďovalo JRD ustajňovacie priestory pre 250 jalovic v lokalite U Kavaly./22 / Z celkovej výmery 1876 ha poľnohospodárskej pôdy v obci bolo takto do spoločného hospodárenia začlenené 1560 ha. Tento stav trvá bez výraznejších zmien dodnes. JRD hospodári na pozemkoch v odľahlejších častiach obce, ktoré využíva na pasienky. Zvyšujúcu časť pôdy /okolo 300 ha / využívajú obyvatelia na prídumové hospodárstvo na samozásobenie .Chov kráv alebo koňov klesol na minimum . Okrem hydiny sa chovajú iba ošípané, pre ktoré sa krmivo buď kupuje, alebo sa získava ako naturálie za brigády v Česku. Veľká časť pôdy ostáva opustená, bez hospodárskeho využitia.

Lesné hospodárstvo

Zatiaľ čo v poľnohospodárstve začiatkom 70. rokov neúnosný tlak štátnej moci na roľníkov začal ochabovať, v lesnom hospodárstve sa naopak zvýšil. Všetky súkromné lesy boli prevzaté do „odbornej správy“ štátnych lesov, čo znamenalo, že ich majitelia nemali temer nijakú možnosť zasahovať do ich obhospodarovania, tým menej disponovania s drevnou hmotou. Tento stav trval až do začiatku 90. rokov, odkedy dochádza k postupnému prinavracaniu lesov ich pôvodným majiteľom. To je však spojené s rôznymi administratívne - právnymi prekážkami /preukazovanie vlastníctva/, čo celý proces sťažuje, predlžuje a vyvoláva oprávnenú nespokojnosť pôvodných vlastníkov.

V obci bolo v roku založené Spoločenstvo vlastníkov súkromných lesov, ktoré zabezpečuje súčinnosť majiteľov a štátnej správy pri obhospodarovaní lesov. Novou hrozbou je výskyt drevokazného podkôrneho hmyzu a hubovitých ochorení smreka v lesných porastoch susedných obcí, ktorý sa doteraz nepodarilo zastaviť a ktorý sa môže preniesť aj na teritórium obce.

Zdravotná starostlivosť

Až do začiatku päťdesiatych rokov boli obyvatelia obce odkázaní na zdravotnú starostlivosť, ktorú poskytovali lekári v Čadci. Až v roku 1952 začal v Skalitom ordinovať prvý praktický lekár MUDr. Otakar Sedláček. Do jeho zdravotného obvodu patrili aj obyvatelia obcí Čierne, Svrčinovec, oščadnické kopanice /Vreščovka / a dokonca aj česká obec Hřčava. Iba postupne sa tam vytvárali samostatné zdravotné obvody, čím sa lekárska starostlivosť pre obyvateľov Skalitého zlepšovala. Od roku doteraz pôsobí v obci lekár MUDr. Rudolf Gilánik. Najvýznamnejším opatrením však bola výstavba samostatného zdravotného strediska, ktorá sa začala v roku 1975 a do užívania bola odovzdaná v roku 1981. To umožnilo, aby v ďalších rokoch pribúdali v obci aj lekári – špecialisti, najmä zubný a detský lekár, ktorí tu pôsobia aj v súčasnosti.

Školstvo a kultúra

Školy v ústredí obce

Prvá zmienka o existencii školy v ústredí je v kronike obce, ktorá udáva, že škola bola postavená v roku 1812 na farskom pozemku. V roku 1854 bola

prebudovaná. Pozostávala z dvoch učební, bytu pre učiteľa- organistu a izby pre druhého učiteľa. Ako učitelia sa tu vystriedali viacerí členovia rodu Bielkocov: Daniel, Ondrej, Vincent a Mikuláš. V tom čase boli pristavené aj dve učebne pri škole v ústredí. Začiatkom 20. rokov mala škola vyše 120 žiakov./23 /

V roku 1944 bola postavená nová škola s 8 učebňami. Je to školská budova oproti starému cintorínu. Stará škola na tom istom pozemku bola predtým asanovaná. Do roku 1948 absolvovali žiaci celú 8-ročnú povinnú školskú dochádzku na jednej škole. V roku 1948 došlo k reorganizácii: Prostredná a Horná škola slúžili len pre žiakov I. až 4. ročníka /národné školy/ a škola v ústredí mala osem ročníkov /osemročná stredná škola/. Jej riaditeľom bol jeden rok Jozef Potočár a od roku 1950 Ladislav Horánsky.

Pribúdajúci počet žiakov si vyžiadala výstavbu novej 14-triednej školy, ktorá bola daná do užívania v roku 1961. Je vedľa nového cintorína nad kostolom. Nová škola mala 23 tried, 720 žiakov a 29 učiteľov. Riaditeľom bol Pavol Hrdý a potom Cyril Zvada .

Po štvrt'storočí nestačila svojimi priestormi ani táto škola. Preto sa v roku 1975 začala výstavba novej štrnásťtriednej školy na Kudlove, ktorá bola odovzdaná do užívania v roku 1986. Do nej boli preradení aj žiaci 5.-9. ročníkov z ústredia obce, čo spôsobovalo žiakom veľké ťažkosti pri dochádzke. V škole v ústredí bolo iba 8 tried a 221 žiakov a na Kudlove 17 tried a 501 žiakov. Tento nenormálny stav trval až do roku 1990, keď bola škola v ústredí opäť plne organizovaná 322 žiakov, riaditeľ Ladislav Knap. Od 1.9.1992 bola škola pretransformovaná na Cirkevnú školu sv. Svorada a Benedikta a za jej riaditeľa bol menovaný Anton Moják. Školu navštevovalo v školskom roku 2004/05..... žiakov v triedach a pôsobí na nej učiteľov. Riaditeľom školy je Rudolf Mitrenga.

Škola Prostredná

Postavená bola v roku 1912. Mala dve učebne, dva kabinety a dvojizbový byt pre riaditeľa školy. Pretože sa v nej učili žiaci šiestich postupných ročníkov, vyučovanie bolo nielen dopoludnia, ale aj odpoľudnia a navyše niektoré ročníky boli spojené. Tento systém sa uplatňoval vo všetkých málotriednych školách.

V medzivojnových rokoch navštevovalo školu priemerne 80 žiakov. Z učiteľov, ktorí pôsobili na tejto škole, sa zachovali záznamy v kronikách o riaditeľovi školy Jozefovi Kubíkovi, ktorý tu pôsobil v tridsiatych rokoch. V snahe pomôcť riešiť zúfalú situáciu žiakov na škole v zimnom období, obrátil sa so žiadosťou o podporu na Lidové noviny v Brne, odkiaľ prišli na školu pred Vianocami dve debny šatstva. Po ňom nastúpil Jozef Rudinský, ktorý viedol školu v období 1939-45. V povojnových rokoch bol riaditeľom školy František Uličný. Od roku 1948 sa na škole učili len žiaci 1.-4. ročníka, ďalšie ročníky povinnej školskej dochádzky vychodili na osemročnej škole v ústredí obce. V tomto období mala škola už 150 žiakov. Viedli ju riaditelia, pochádzajúci zo Skalitého. Postupne sa tu vystriedali Jozef Jargaš, Pavol Časnocha a napokon Agnesa Husárová. V roku 1986, po otvorení novej 14 triednej školy na Kudlove, bola škola zrušená a neskôr budovu odpredali súkromnej stolárskej firme, ktorá tu pôsobí doteraz.

Škola Horná

Bola postavená taktiež v roku 1912 s rovnakými priestormi ako škola Prostredná. Mala aj približne rovnaký počet žiakov a systém striedavého vyučovania so spojenými ročníkmi. Od roku 1948 boli vyššie ročníky začlenené do osemročnej školy v ústredí obce. Školu navštevovalo okolo sto žiakov. V ročníkoch 1-4. Z riaditeľov školy sú zachované záznamy najmä o pôsobení Pavla Hrdého, ktorý pôsobil na od tridsiatych rokov až do roku 1961, keď bol poverený vedením školy v ústredí obce. V tejto funkcii ho vystriedal skalitský rodák Jozef Čarnecký, ktorý tu pôsobil v rokochPo ňom viedol školu Pavol Časnocha. V roku 1986 bola škola zrušená, odpredaná a v súčasnej dobe je v nej penzión Cechospol s pohostinstvom.

Škola na Kudlove

Ako už bolo uvedené, je to škola, ktorá si v roku 2006 pripomenie 20. výročie svojej existencie. Po prvých troch rokoch, keď bola jedinou plne organizovanou školou v obci, od roku 1991 zabezpečuje výchovu a vzdelávanie žiakov z hornej polovice obce, čiže z obvodu bývalej Prostrednej a Hornej školy. V školskom roku 2004/05 je na škole žiakov, ktorí sú zadelení do tried s učiteľmi. Riaditeľkou školy je Zdenka Révayová.

Ostatné školy

Od roku 1950 pôsobí v ústredí obce aj materská škola . Neskôr bola takáto škola zriadená aj v strede obce, ktorá bola dočasne umiestnená v byte riaditeľa vtedajšej Prostrednej školy a v 60. rokoch získala samostatnú budovu pri osade U Tomasa. Táto bola neskôr pričlenená k základnej škole na Kudlove.

Od roku 1979 pôsobila v obci aj elokovaná trieda ľudovej školy umenia z Čadce, do ktorej chodilo 70 žiakov, z toho 32 žiakov z Čierneho. V rokubola zrušená.

V rokoch 1979- 89 pôsobila v detskej ozdravovni na Serafínove /v priestoroch bývalého sanatória/ základná škola pre deti, ktoré sa tu striedali v dvojmesačných turnusoch. Riaditeľom ozdravovne bol Jozef Čanecký a riaditeľom školy Rudolf Majchrák.

Učiteľské osobnosti

Školský systém funguje v obci bezmála dve storočia. Za toto obdobie sa na troch školách, ktoré boli v obci, vystriedali desiatky, ba možno už aj stovky učiteľov. Niektorí tu pôsobili iba krátko, no veľká časť tu venovala výchove a vzdelávaniu dorastajúcich pokolení podstatnú časť svojho produktívneho života. V kronike obce, školských kronikách a najmä v pamäti svojich žiakov sú zapísané mená mnohých z nich. V tejto knihe zaznamenávame aspoň niektorých.

V škole v ústredí obce pôsobil v rokoch ako správca Eugen Matiašovský. Zaslúžil sa najmä o rozšírenie učebných priestorov /r. 1922 tretia a r. 1930 štvrtá učebňa/.

V Prostrednej škole sa do pamäti žiakov a ich rodičov zapísal Jozef Kubík, ktorý sa nadšene venoval najmä ochotníckemu divadlu. Pomáhal však aj rodičom pri ich hospodárení. Dlhé roky sa v okolí školy pestovali zemiaky, ktorých sadbu zabezpečil a ktoré podľa neho pomenovali „kubíky“.

Na Hornej škole celých 40 rokov učil a spravoval školu Pavol Hrdý.

V povojnovom období vo funkciách riaditeľov školy v ústredí dlhodobo pôsobili Ladislav Horánsky /1950- 1961/, ktorý sa zaslúžil najmä o vybudovanie novej školy, otvorenej v roku 1961 a Cyril Zvada/1961-1986/, ktorý zabezpečil prístavbu 4 tried v budove školy postavenej v roku 1944.

Kultúra

Počiatky kultúrnych aktivít v obci sú spojené s pôsobením Slovenského učeného tovarišstva, ktorého členmi boli predovšetkým duchovní a ktoré si kladlo za cieľ zvyšovať kultúrnu úroveň pospolitého ľudu. Medzi jeho členov patrilo aj Jozef Otkočzi, ktorý pôsobil v Skalitom ako farár v rokoch 1772-75. Jeho nasledovníkom bol farár Jozef Randík, ktorý sa v medzivojnovom období /r. 1930/ zaslúžil o výstavbu prvého kultúrneho domu v obci. Bol to jeden z piatich kultúrnych domov na Kysuciach v tom čase, čím sa obec Skalité zaradila medzi najaktívnejšie v tejto činnosti. Rozvinutá bola najmä divadelná ochotnícka činnosť, v ktorej bol najaktívnejší učiteľ na Prostrednej škole Jozef Kubík. Divadelné predstavenia nacvičovali aj pri ostatných školách. Ochotníci zo Skalitého sa pravidelne zúčastňovali na okresných divadelných pretekoch v Čadci. V roku 1936 zvíťazili na okresnej súťaži s horu J.G. Tajovského V službe.

Obecná knižnica bola v obci zriadená v roku 1924. Významnejšie výsledky dosiahla až v povojnovom období, keď bol knihovníkom učiteľ Jozef Slaninák. V tejto úspešnej činnosti pokračovala knihovníčka Justína Časnochová spolu s Ľudmilou Stenclákovou. Za ich pôsobenia získala knižnica v roku 1978 najvyššie rezortné vyznamenanie- titul Vzorná knižnica, ktorý udeľovalo Ministerstvo kultúry najlepším knižniciam na Slovensku. O raste výkonov miestnej knižnice svedčia tieto údaje:

Rok	1980	1990	2000	2003
Počet zväzkov	13.062	16.491	18.449	19.162
Počet čitateľov	1.624	1.250	500	504
Počet výpožičiek	36.985	45.315	12.413	13.324

/24/

V roku 1972 bol odovzdaný do užívania nový kultúrny dom, vybavený sálou so stupňovitým hľadiskom, širokouhlým kinom a klubovými priestormi. Na kultúrnej

činnosti sa podieľali najmä dobrovoľné spoločenské organizácie v rámci miestneho kultúrneho strediska. Jeho vedúcim bol Pavol Časnocha, neskoršie Jozefa Gonščáková. Kino však pre klesajúci záujem divákov postupne znižuje počet predstavení z pôvodných 5-6 týždenne na dva. Aj ostatné priestory kultúrneho domu obec prenajíma na komerčné využitie.

Folklórna skupina

Vynikajúcim reprezentantom obce bola folklórna skupina, ktorá začala s nácvičkami svojich programov v 70. rokoch v rámci hnutia Krása životu, organizovaného Slovenským zväzom žien. Postupne sa do skupiny začleňovali aj muži. Folklórnu skupinu viedla učiteľka Marta Vasiľová. / V roku 1980 dostala príležitosť účinkovať aj vo filme Živá voda o kysuckom lekárovi Ivanovi Hálkovi, kde stvárnila postavu Cigánky. / V roku 1985 sa folklórna skupina podieľala na tvorbe reprezentačného gramoalbumu o kysuckej ľudovej kultúre, ktorý vydalo Vydavateľstvo OPUS v Bratislave. S programami, ktoré pripomínajú tradičné ľudové zvyky v obci, sa folklórna skupina zúčastňovala na festivaloch v Detve, Východnej, Ochodnici, Turzovke, v Kysuckom skanzene na Vychylovke a viackrát účinkovala na folklórnych podujatiach v susednom Poľsku. V súčasnosti vedie skupinu Pri základnej škole v ústredí obce pracuje aj detský folklórny súbor, v ktorom deti rozvíjajú tradície svojich rodičov a prarodičov. Súbor vedie učiteľka

Známa je aj ľudová hudba heligonkárov Capkocov a ľudová hudba Jozefa Rovňana, ktorá často účinkuje na folklórnych a spoločenských podujatiach v obci i mimo nej. Ako sólista v hre na viaceré hudobné nástroje a ako člen rôznych hudobných zoskupení doma i v susednom Poľsku sa stal známym mladý muzikant Roman Capek.

Goralské slávnosti

S touto činnosťou je spojená aj tradícia Goralských slávností, ktoré sa v obci začali v roku 1992 z iniciatívy miestneho folkloristu Pavla Capka a riaditeľky Kysuckého osvetového strediska v Čadci Magdalény Hackovej. Vďaka pochopeniu a podpore vedenia obce sa slávnosti postupne rozrastali na

podujatie nadregionálneho významu. Od roku 1997 sa konajú v novom amfiteátri. Zúčastňujú sa na ňom predovšetkým účinkujúci z goralských oblastí Slovenska, Poľska a Česka. Počet účinkujúcich nezriedka presahoval číslo 300. V roku 2004 získal projekt Goralských slávností finančnú podporu Európskej únie. V posledných rokoch tu okrem vystúpení folklórnych súborov a skupín prebieha Jarmok remesiel, na ktorom svoje zručnosti predvádzajú ľudoví remeselníci zo slovensko-poľského prihraničia. Zo všetkých doterajších ročníkov boli vyhotovené videozáznamy, ktoré sú cenným dokumentačným materiálom.

Angažovanosť vedenia obce, odborná garancia Kysuckého osvetového strediska a početné reprezentatívne zastúpenie predstaviteľov vlády a starostov susedných obcí na slávnostiach sú zárukou, že Goralské slávnosti ostanú dôležitým ohniskom cezhraničnej kultúrnej spolupráce.

/Vsuška: Spomienka M. Hackovej na začiatky Goralských slávností/

Spolkový život

Spoločenský charakter človeka sa prejavuje v jeho záujme o styk s ostatnými ľuďmi, výmenu informácií a spoločnom rozvíjaní rôznorodých záujmov. Tomuto cieľu slúžia rôzne dobrovoľné spolky a združenia. Najstarším spolkom, zaznamenaným na území obce, boli náboženské spolky, ktoré založil agilný farár Rudolf Fundárek v prvých rokoch po vzniku ČSR. Po jeho odchode z farnosti však zanikli. Jediným spolkom, ktorý sa udržal od svojho založenia v roku 1926 podnes je dobrovoľný hasičský zbor, o ktorom je osobitná kapitolka. V medzivojnovom období vznikol v obci aj spolok Červeného kríža. O jeho činnosti v prvých rokoch existencie sa však nezachovali žiadne údaje. Dlhšie trvanie mal aj miestny odbor Matice slovenskej založený v roku 1935 a to najmä vďaka tomu, že mal priestory na spoločné stretnutia v novopostavenom kultúrnom dome. V medzivojnovom období pôsobil ako jeden zo siedmich na Kysuciach. Venoval sa najmä ochotníckemu divadlu. K najväčšiemu rozmachu spolkovej činnosti došlo až po druhej vojne. Okrem hasičov, Červeného kríža a športovcov to však boli len miestne zložky celoštátnych spoločenských organizácií, prostredníctvom ktorých sa vtedajšia

politická moc usilovala zapájať do spoločenského života a ovplyvňovať čo najväčší počet obyvateľstva. Tak vznikli organizácie mládeže / ČSM, neskoršie SZM/, žien /Slovenský zväz žien/ a do spoločného Národného frontu sa museli zapojiť aj spomenuté organizácie hasičov, Červeného kríža, ba aj poľovníkov, drobnochovateľov či záhradkárov. O činnosti týchto politicky riadených organizácií sa nezachovali významnejšie údaje. Zaslúžili sa najmä organizovaním svojich členov do dobrovoľných brigád pri stavbách pre rozvoj obce /kultúrny dom, športový štadión a pod./ Osobitnú zmienku si zasluhuje organizácia Slovenského zväzu žien, na pôde ktorej začala pôsobiť folklórna skupina, ktorá reprezentuje obec doteraz.

Hasiči- reprezentanti obce

Dobrovoľný hasičský zbor bol založený v obci 16. júna 1926. Od počiatkov svojej činnosti patril medzi najaktívnejšie dobrovoľné organizácie. Najväčšie úspechy však dosiahol až v sedemdesiatych rokoch minulého storočia. V roku 1974 sa člen požiarneho družstva Jozef Kreana stal majstrom Slovenska v požiarnej športe. / Na 4. poschodie po požiarnej rebríku vybehol za 16 sekúnd ! / V roku 1976, roku svojho 50. výročia, zvíťazili v domácej súťaži, na ktorej sa zúčastnilo 29 požiarnej družstiev. Tento úspech zopakovali aj na súťaži k 100. výročiu hasičského zboru v Čadci, kde získali taktiež prvenstvo. Na rôznych súťažiach od okresnej cez krajskú a celoslovenskú úroveň buď zvíťazili, alebo sa umiestňovali na popredných miestach. V roku 1983 zvíťazilo družstvo požiarnejikov na majstrovstvách Stredoslovenského kraja a v celoslovenskej súťaži o Pohár Slovenskej televízie bolo druhé. Svoje úspechy zopakovali aj v rokoch 1987 a 1988, keď sa stali víťazmi okresnej súťaže. Za svojimi dospelými vzormi nezaostávali ani žiaci, ktorí taktiež viackrát získali prvenstvo v rámci okresu. /25/

Šport

Začiatky športovej činnosti v obci sú spojené s posádkou finančnej stráže, ktorá mala v kolónii pri železničnej stanici volejbalové ihrisko. Konali sa tu rekreačné zápasy, na ktorých sa zúčastňovali aj učitelia a úradníci. S nimi sú spojené aj začiatky lyžovania, ktoré malo svoju základňu na Serafínove pri

hranici s Poľskom. Tu vznikla pri spomenutom sanatóriu aj kolkáreň. Ostatné športy sa v obci nepestovali. V obecnej kronike je zaznamenané, že prvé futbalové ihrisko v obci vzniklo roku 1933 na farskom pozemku z iniciatívy vtedajšieho farára Jozefa Randíka.

Organizovaný športový život sa začal až v povojnovom období. V roku 1945 /?/ vznikol v obci **športový klub Slovan Skalité**, ktorý sa venuje predovšetkým futbalu. V roku 1955 sa začala výstavba športového štadióna spolu s tribúnou pre 350 divákov, šatňami pre hráčov a spoločenskými priestormi, ktoré boli odovzdané do užívania v roku 1965. Futbalisti hrajú v súčasnosti v 5. lige, čo je krajská súťaž. V roku bolo pri športovom areáli vybudované druhé /tréningové/ ihrisko. Spomedzi dlhoročných organizátorov športového diania v obci si zasluhujú spomenúť najmä.....

V ostatnom čase sa aktívne rozvíja činnosť lyžiarskeho oddielu, z ktorého sa najviac darí skupine biatlonistov. Obec je spoluorganizátorom každoročného medzinárodného lyžiarskeho preteku Rajt chlopski, ktorý prebieha prihraničnými obcami Zwardoň, Oščadnica a Skalité. Hlavným organizátorom je poľská obec Rajcza. Čoraz väčší záujem si získava rekreačné lyžovanie.

Stredisko cestovného ruchu Serafínov

V tomto priestore má dlhoročnú tradíciu najmä lyžiarsky šport. Ešte v medzivojnovom období tu boli vybudované tri turistické chaty , ktoré boli hojne navštevované turistami zo Slovenska, Česka i susedného Poľska. Stredisko kooperovalo s lyžiarskymi zariadeniami v susednom Zwardoni. V tridsiatych rokoch tu boli štyri chaty. Ich majiteľmi boli Arpád Fogel /r.1942 vyhorela/, Jaroslav Slama, Arpád Feuerman /pri úprave hraníc r. 1939 pripadla Nemecku/, a Ondrej Ivanek. V roku 1943 tu bola vybudovaná moderná zotavovňa pre železničiarov, ktorá však bola v šesťdesiatych rokoch znárodnená a využívala sa ako detská liečebňa až do roku 1990. Ostatné tri chaty postupne chátrali, až zanikli. Hlavnou príčinou tohto úpadku bolo uzavretie hraníc s Poľskom.

Na medzivojnové lyžiarske tradície na Serafínove nadviazali v ostatných rokoch organizátori strediska zimných športov , ktorí tu postupne vybudovali základňu na rekreačné zjazdové lyžovanie. Areál je vybavený štyrmi lyžiarskymi vlekmí s kapacitou 2000 osôb za hodinu a upravenými zjazdovkami. Intenzívnejšiemu využívaniu tohto strediska na cestovný ruch /s medzinárodnou klientelou/ prispeje dobudovanie bývalého penziónu /ozdravovne/ na komplexný rekreačný areál s celoročnou ponukou turistických atraktivít.

Podľa prognostickej štúdie rozvoja regiónu Kysuce bol z hľadiska rozvoja cestovného ruchu rozdelený na dve komplexné strediská cestovného ruchu /Oščadnica- Veľká Rača a Makov- Bumbálka/, 5 stredísk cestovného ruchu / Čadca-Husárik, Kys. Nové Mesto, Nová Bystrica- Vychylovka, Skalité – Serafínov a Turzovka- Bukovina/ a 10 základní cestovného ruchu. Obec Skalité je v tomto materiále zaradená do jednej zo šiestich rekreačných zón, ktorá je na území Kysuckých Beskýd so stredom na Veľkej Rači. V jadre tejto zóny je komplexné stredisko cestovného ruchu Veľká Rača so základňami CR Oščadnica- Lalíci, Dedovka a s priľahlými základňami Skalité- Serafínov a Čierne-Zagrúnie. /25a/Spomenuté tri obce sú spojené Kysuckou lyžiarskou magistrálou a postupne si vytvárajú ďalšie spoločné programy rozvoja cestovného ruchu, v súčasnosti aj vo väzbe na podobné aktivity na poľskej

strane. Vzniká tak reálny predpoklad spojenia týchto aktivít najmä v priestore Searafínova a poľského Zwardoňa.

Mimo tohto strediska poskytuje ubytovacie služby hotel Koloniál s kapacitou 42 lôžok, penzión Silvester /39 lôžok/, penzión Gocál /40 lôžok/ a turistická ubytovňa s 34 lôžkami.

V obci je 20 predajní s potravinárskym tovarom a 10 pohostinstiev, v ktorých je 598 miest pri stoloch.

Vzťahy s Poľskom

Blízkosť hranice a susedstvo s Poľskom podnecovalo rôznorodé formy interetnických vzťahov od nepamäti, ktoré mali svoje počiatky ešte v časoch osídľovania tohto teritória a pokračovali počas trvania Rakúsko-uhorskej monarchie, ktorej súčasťou bola aj susedná časť Poľska. Po vzniku samostatných štátov na oboch stranách hranice vzájomné styky pokračovali najmä využívaním turistického strediska na Serafínove, kde bolo v tom čase päť turistických útulní. Tento stav sa zhoršil po zábore polovice územia troch prihraničných obcí, o ktorom sme sa už zmienili a pokračoval aj počas druhej svetovej vojny. V povojnovom období, keď sa očakávalo opätovné zlepšenie vzájomných vzťahov, došlo paradoxne k ich obmedzeniu zo strany Poľska. V roku 1953 vznikol na hranici strážny systém, v rámci ktorého bol od Jaworzynky po Zwardoň pozdĺž hranice rozoraný 4m široký pás pôdy, ktorý sa každé tri týždne čerstvo pobránil, aby na ňom boli zreteľné stopy nelegálneho prechodu. Za nelegálne prekročenie hranice bol trest niekoľkomesačné budovanie Varšavy./Pašeráci však používali na prekonanie tejto prekážky dlhé palice, pomocou ktorých hranicu preskočili. Tak sa zrodila nová športová disciplína- skok o žrdi do diaľky./ V týchto podmienkach bola obec nútená žiť celé desaťročia v postavení dediny, zastrčenej v kúte Slovenska pri poľských hraniciach.

Skalité dnes

Pri sledovaní vývoja obce v období po druhej svetovej vojne sme na niektorých úsekoch došli až do súčasnosti. Napriek tomu považujeme za potrebné

osobitne uviesť fakty, ktoré sú jednoznačne charakteristické pre súčasnosť a ktoré vytvárajú predpoklady pre ich ďalší priaznivý vývoj do budúcnosti.

Trochu politiky

Po štyridsaťročnej samovláde komunistickej strany sa od roku 1989 otvorili nové možnosti politickej plurality a demokratického súperenia politických strán. V tejto knižke sa cieľavedome vyhýbame akýmkoľvek politickým postojom a hodnoteniam. Zaznamenávame iba fakty. Preto v stručnom prehľade uvádzame iba výsledky volieb do Národnej rady SR, ktoré sa konali v rokoch 1990, 1994, 1998, 2000 a 2004. V prehľadnej tabuľke uvádzame iba tie politické strany, ktoré v obci získali viac ako 5% hlasov.

	HZDS	KDH	SMER	HZD	PSNS
1990					
1994					
1998					
2002	45,83	12,17	13,63	5,54	6,17

V roku 2002 sa konali aj voľby do obecného zastupiteľstva, v ktorých bol zvolený za starostu Jozef Potočár a za poslancov Jozef Cech, Michal Jargaš, Alojzia Tatarková, Jozef Tatarka, Anton Benko, Ján Husár, Jozef Hlušek, Mária Baculová, Pavol Špilák, Pavol Jašurek, Milan Vočiniak, Anton Kubalík a Mária Martiniaková.

V roku 2001 sa konali voľby do zastupiteľského orgánu Žilinského kraja, v ktorých bol za poslanca zvolený aj obyvateľ obce Skalité Ján Husár.

Otvorené hranice- impulz rozvoja

K odstráneniu tohto nenormálneho postavenia došlo až po politických zmenách v oboch štátoch po roku 1989. Najskôr bolo obnovené železničné spojenie. V roku 1991 bol zrekonštruovaný 700 metrový úsek železnice zo

Serafínova do Zwardoňa, ktorý sa skoro 50 rokov nevyužíval. /Prvý vlak na tejto trati prešiel týmto úsekom 1. júna 1992 za prítomnosti predsedu vlády Jána Čarnogurského./ O dva roky neskôr bola na trati Čadca- Zwardoň zavedená nákladná preprava a v nasledujúcich rokoch trať zrekonštruovali a elektrifikovali.

Koncom apríla 1995 bol otvorený cestný hraničný prechod do Poľska na kóte Mýto. /Na slávnosti sa zúčastnili obaja vtedajší predsedovia vlád Vladimír Mečiar a Józef Olexy./ V súvislosti s rastom prepravy po ceste boli po celej trase v obci vybudované chodníky, čím sa zvýšila bezpečnosť chodcov a plynulosť dopravy. Stavba bola financovaná z prostriedkov Európskej únie. V roku 2000 bola na hraničnom priechode Mýto vybudovaná colnica, ktorá však od 1. mája 2004, po vstupe oboch krajín do Európskej únie, prestala fungovať ako colnica a pôsobí tu len pasová kontrola.

V roku 1997 sa začala výstavba rýchlostnej komunikácie, ktorá má byť súčasťou medzinárodného dopravného koridoru Balt- Jadran a ktorá má prechádzať severným okrajom obce. Pokračovanie výstavby je však spojené s ťažkosťami pri jej financovaní, v dôsledku čoho sa pôvodne stanovené termíny dokončenia jednotlivých úsekov presúvajú do budúcnosti.

Otvorenie hraníc s Poľskom podnietilo všestrannú spoluprácu s našimi severnými susedmi. Skalit'ania často využívajú možnosť nákupu lacnejších potravín v obchodoch na Zwardoni alebo v Rajczi a susedia nakupujú u nás najmä lacnejšie pivo a liehoviny. Lyžiar z Poľska sú najčastejšími návštevníkmi strediska zimných športov na Serafínove. A aj do kostola vo Zwardoni majú obyvatelia z vyšného konca bližšie než do ústredia obce v Skalitom.

Spoluprácu nadviazali aj športovci, školy a súbory záujmovej činnosti. Veľký ohlas si získal najmä medzinárodný lyžiarsky pretek Rajd chlopski medzi obcami Rajcza- Zwardoň- Skalité- Oščadnica. V roku 2005 sa konal už jeho 13. ročník. Po oboch stranách hranice pulzuje ruch vzájomnej spolupráce medzi dobrými susedmi, členmi Európskej únie.

Rekonštrukcia a elektrifikácia železnice

Stavba prebiehala v rokoch 1999- 2002.. Bola to jedna z najväčších železničných stavieb na Slovensku. Budovala sa v rámci medzinárodného koridoru VI Gdaňask- Lódž- Katowice- Žilina. Celkové náklady stavby predstavovali jednu miliardu sedemsto osemdesiat miliónov korún Časť stavebných prác v objeme 2,2 mil. EURO sa realizovala v rámci programu PHARE. Generálnym dodávateľom stavby boli Železničné stavby Košice. Kompletne sa rekonštruovalo celé teleso trate vrátane obnovy 15 mostov, ktoré boli prebudované na vyššiu záťaž. Železničný spodok a zvršok bol na trati Čadca- Skalité upravený na rýchlosť 100 km/h a v úseku Skalité- št. hranica 70 km/h. Zrekonštruovali sa aj prístupové cesty, preložili existujúce vodovodné prípojky. Vzdušné vedenia telekomunikačných káblov boli nahradené podzemnými. Na zastávkach boli vybudované čakárne, upravené nástupištia .K pôvodným zastávkam Kudlov a Serafínov pribudli ďalšie dve: Skalité - zastávka na nižnom konci a Skalité- Pod Poľanou v strede obce. Obec má teraz na tejto trati jednu stanicu a štyri zastávky. Železnica, slúžiaca v minulosti skoro výlučne na osobnú dopravu, sa používa prednostne na prepravu nákladov. Denne ňou prechádza 32 osobných spojov a približne dvojnásobok nákladných vlakov. V roku 2003 prešlo stanicou Skalité oboma smermi spolu 6.338 vlakov, čo predstavuje priemer 78 vlakov denne. Vlaky z Poľska prepravujú najmä uhlie, koks, sádrovec, celulózu, mangánovú rudu ,soľ a spotrebný tovar, do Poľska sa prepravujú dolomitické piesky, ferozliatiny, hygienické potreby, potravinárske výrobky, slad a spotrebný tovar. /25 b/

Oživenie podnikania

O počiatkových podnikateľských aktivitách v medzivojnovom období sme sa zmienili v predchádzajúcich kapitolách. Hoci neboli nijako osobitne rozvinuté, po roku 1948 sa ich rozvoj na súkromnej báze úplne zastavil. Všetci remeselníci boli začlenení do komunálneho podniku /neskoršie Okresný podnik výroby a služieb/ a stali sa tak jeho zamestnancami. Viacerí z nich /kováč Ondrej Cerchlan, holič Konorčík a ďalší/ prestali svoje remeslo vykonávať.

Súkromné podnikanie bolo zakázané a trestne stíhané. Všetky výrobné činnosti a služby obstarávali štátom riadené organizácie.

Spomedzi nich dlho prosperovalo stolárstvo firmy Horeličan, ktoré bolo síce začlenené do štátneho podniku Kysuca so sídlom v Čadci, no vďaka šikovnosti jeho predchádzajúceho majiteľa Milana Horeličana si zachovalo relatívnu hospodársku autonómiu a prosperovalo aj v období socializmu. Zaznamenalo dokonca pozoruhodný rozvoj nielen v rozsahu výroby, ale aj v skvalitňovaní technickej základne. Koncom 80. rokov zamestnávala firma 40 pracovníkov. Po roku 1989 majetok sčasti reštitoval a sčasti odkúpil pôvodný majiteľ a pokračoval vo výrobnej činnosti s nezmeneným výrobným programom pod obchodným názvom **Hospol**. Svoju predchádzajúcu dobrú povest' medzi odberateľmi v zahraničí zmluvne potvrdil s francúzskou firmou Interior v Le Havre, pre ktorú bol do roku 2004 výhradným dodávateľom štýlového nábytku. V súčasnosti firma zamestnáva 110 pracovníkov.

Dcérskou spoločnosťou tejto firmy je firma **HGT**, ktorá je taktiež zameraná na stolársku výrobu a svoje výrobné prevádzky má v Skalitom v priestoroch bývalej Prostrednej školy a v Novej Bystrici. Konateľom firmy je Jozef Horeličan. Firma zamestnáva pracovníkov.

Veterná elektrárň

V súčasnosti sa vo výrobe energie presadzuje alternatívne zdroje, ktoré nespotrebovávajú fosílnu palivá /uhlie, ropa/, ani neohrozujú obyvateľstvo planéty možnou haváriou s následným rádioaktívnym žiarením. A pretože aj vodné elektrárne majú svoje limity /vysoké investičné náklady, zaberanie veľkých plôch územia, zanášanie dna priehrady štrkom / , presadzujú sa také druhy energie, ktoré sú založené na obnoviteľných zdrojoch: slnečná energia , bioplyn, energia zo spaľovania dreva po jeho úprave na štiepky alebo pelety a v neposlednom rade veterná energia. Podľa prognóz Európskej únie by všetky členské krajiny mali postupne dosiahnuť 10% energie vyrobenej z alternatívnych zdrojov.

Obec Skalité je druhou obcou na Slovensku, kde sa začala výroba elektrickej energie vo veterných elektrárňach. /Prvenstvo má obec Cerová na Záhorí./ Na horskom chrbte, ktorý sa tiahne od Serafínova po stred obce vybudovala firma

Green Energie Slovakia /zatiaľ/ štyri veterné turbíny, ktoré sú rozmiestnené od vrchu Kikuľa po vrch Poľana a ďalších šesť má pokračovať po overení prevádzky prvých štyroch smerom na Grúň. Každý z objektov tejto sústavy je vlastne samostatnou elektrárnou. Každý je vyšší ako veža miestneho kostola, pretože samotný objekt má kruhovú základňu o priemere 4,3 m, výšku 40 metrov. V každom je umiestnený generátor spojený s trojlistovou vrtuľou o priemere 39 metrov. Listy rotora prevyšujú objekt každej elektrárne o 22 metrov. Napriek tomu sú viditeľné len z vyšného konca obce, približne od úrovne základnej školy na Kudlove. Vyrobená elektrická energia bude napojená na verejnú električnú sieť a bude svojimi príkonmi nadlepšovať stav napätia v sieti v tejto koncovej oblasti siete, kde dochádzalo často k výkyvom napätia. Či bude aj lacná, to dnes nemožno jednoznačne určiť. Vysoké investičné náklady by sa mali splatiť cenou vyrobenej energie asi za 15 rokov. To znamená, že ich možno realizovať /tak ako aj v prípade Skalitého/ s podporou štátu alebo Európskej únie. V každom prípade sa obec Skalité zaraďuje medzi obce, v ktorých sa medzi prvými uplatňuje táto progresívna forma výroby energie „z ľufu“ Okrem toho je to v tomto prostredí aj turistická atrakcia, ktorú môžu obdivovať návštevníci strediska cestovného ruchu na Serafínove alebo cestujúci do Poľska.

Významné osobnosti

Ozdobou každej obce sú významné osobnosti, ktoré sa tu narodili, alebo svojím dlhoročným pôsobením prispeli k jej rozvoju. V Slovníku osobností Kysúc, ktorý vyšiel v roku 2004, sú uverejnené medailóny viacerých osobností, ktoré majú vzťah k obci Skalité svojím pôvodom alebo dlhodobým pôsobením..Z tohto zoznamu sme vybrali tieto mená: Vincent Bielek , pedagóg, narodený v Skalitom 8.4.1892, príslušník rodu Bielkovcov, ktorí pôsobili v obci ako učitelia.

Peter Černo, kňaz, pôsobiaci v obci ako farár od roku 1937 do roku 1974. Tu aj zomrel roku 1981 a je pochovaný na cintoríne v Riekach.

Ondrej Gombár, kňaz, pôsobiaci v obci v rokoch 1784-1798.

Pavol František Gombár, kňaz, narodený 19.1.1795 v Skalitom, prvý duchovný pochádzajúci z obce.

Dominik Choluj, pedagóg, publicista a verejný činiteľ, narodený v Skalitom 22.6.1923. Zomrel 7.2.1999.

Michal Choluj, diplomat a prekladateľ, nar. v Skalitom 29.9.1912.

Andrej Majchrák, redaktor, nar. v Skalitom 15.4.1921.

Kamil Matiašovský, pedagóg, nar. v Skalitom 17.2.1931.

Jozef Potočár, pedagóg a dirigent, nar. v Skalitom 1.8.1920, zomrel 30.4.2002.

Jozef Randík, kňaz, pôsobiaci v obci v rokoch 1920-38 ako farár.

V spomenutom Slovníku osobností Kysúc je uvedené aj meno spisovateľa Dominika Tatarku, ktorý sa však narodil v Plevníku /14.3.1913/, avšak jeho rodičia pochádzali zo Skalitého.

Nenachádzajú sa tu však mená ďalších významných rodákov, spomedzi ktorých možno spomenúť Vincenta Bužeka, niekdajšieho veľvyslanca ČSFR v Kanade, Pavla Geráta, docenta na Žilinskej univerzite a ďalších. /Meno Rudolfa Geráta je z neznámych dôvodov uvedené v zozname osobností mesta Čadce, hoci je taktiež skalitským rodákom. /26/

Zo Skalitého pochádza nepochybne oveľa viac významných osobností, než ich zaznamenali autori spomenutého slovníka. Dôležité je, aby sme ich poznali, prejavovali o ich život a dielo záujem a získavali ich k spolupráci ešte počas ich života.

Starostovia obce

Od svojho založenia má obec svoje samosprávne vedenie, ktoré predstavoval spočiatku šoltýs, neskoršie sa táto funkcia označovala slovom fojt a v ďalších rokoch richtár či starosta, po roku 1945 to bol predseda MNV a od roku 1990 opäť starosta.

Prvým starostom, ktorého meno sa zachovalo v písomných dokladoch, bol Pavel Časnocha, podpísaný na sťažnosti starostov 11 kysuckých obcí z roku 1834. Ďalší starostovia /zapísaní v obecnej kronike podľa ústneho podania / boli: Eduard Ramšák, Ján Stenclák, Michal Laš, Pavel Zoň, Michal Špilák, Jakub Laš, Jozef Potočiar a Juraj Petrák. Tieto údaje však nie sú overené. Jozef Tatarka bol starostom od roku 1923. V roku 1929 prevzal túto funkciu Jozef Časnocha- Mikš, ktorý ju vykonával do roku 1945.

Po ňom nasledovali predsedovia MNV, ktorí boli menovaní okresným národným výborom. V tejto funkcii sa vystriedali postupne Michal Oravec, Imrich Laš a ďalší.

Po voľbách do miestneho národného výboru v roku 1954 bol za predsedu MNV zvolený Michal Kultán, ktorý vykonával túto funkciu štyri volebné obdobia, do roku 1970. Tajomníkom bol Dominik Potočár.

Od roku 1970 vykonával funkciu predsedu MNV Dominik Legerský, tajomníkom bol naďalej Dominik Potočár.

V rokoch 1986-90 bol predsedom MNV Michal Tabačár, tajomníkom Jozef Cech.

V roku 1990, keď bola obnovená funkcia starostu obce, zastával ju do volieb Vincent Laš a jeho zástupcom bol Marián Laš. Prednostom úradu bol Michal Tabačár.

Vo voľbách do orgánov miestnej samosprávy v roku 1990 bol za starostu zvolený Pavol Špilák, jeho zástupcom bol Rudolf Papík a prednostom bol Michal Tabačár.

Vo volebnom období 1994-98 vykonával funkciu starostu Michal Tabačár, prednostom bol Jozef Potočár.

Od roku 1998 je starostom obce Jozef Potočár, je zástupcom starostu Mária Martiniaková a prednostom Ivan Kubinda. Táto zostava bola potvrdená vo funkciách aj vo voľbách v roku 2002.

Kronikári obce

Vďaka za zachovanie údajov o živote obce patrí kronikárom, ktorí viedli záznamy o všetkých významných udalostiach. Prvú doteraz zachovanú pamätnú knihu obce viedol od roku 1939 učiteľ Ján Stranovský. Zapísal aj dostupné údaje z obdobia pred vedením kroniky. V období 1939- 45 viedol kroniku Pavol Golis, riaditeľ školy v ústredí. V prvých povojnových rokoch vykonával záznamy v kronike obce Kajetán Laš., od roku 1959 ho vystriedal Rudolf Majchrák, riaditeľ školy v detskej ozdravovni na Serafinove. Záznamy za ostatné roky v obecnej kronike pripravila

Tak šli roky... /Prehľad významných dátumov v histórii obce/

- 1648- predpokladaný rok založenia obce
- 1662- prvá písomná zmienka o obci /v súpise urbáru Strečnianskeho panstva/
- 1749- zriadenie cirkevnej farnosti /odčlenením od Čadce/
- 1764-74- farnosť opäť pričlenená k Čadci
- 1774-88 –k obnovenej farnosti pričlenené Čierne a Oščadnica
- 1788- od farnosti odčlenená Oščadnica
- 1796- od farnosti odčlenené Čierne
- 1812- prvá škola v obci /na farskom pozemku/
- 1857- postavená nová škola pre celú obec
- 1885- začiatok prevádzky na železnici Čadca- Zwardoň
 - zriadenie poštového úradu
- 1911-postavená prvá kaplnka na Kudlove
- 1912-1912- postavené dvojtriedne školy Prostredná a Horná
- 1914-18- v I. svetovej vojne padlo 52 obyvateľov obce
- 1924- založená obecná knižnica
- 1929- postavený kultúrny dom /Dom katolíckej charity/
- 1926- založený dobrovoľný hasičský zbor /16.6./
- 1938-polovica obce pričlenená k Poľsku /25.11./
- 1939-zavedený v obci telefón /prví štyria abonenti/
 - oslobodenie obce spod poľskej okupácie /1.9./
- 1941-posviacka Kalvárie Sedembolestnej Panny Márie /31.8./
 - 1942- obyvateľ Arpád Feuerman s manželkou a deťmi odvečený do vykynožovacieho tábora v Oswienčime /21.7./
- 1943- otvorenie ozdravovne na Serafínove /21.8./
- 1944-začiatok vyučovania v novej osemtriednej škole v ústredí /1.9./
 - vysvätená nová kaplnka na Kudlove /10.9./
- 1945-oslobodenie obce Sovietskou armádou /30.4./
- 1939-45- v II. svetovej vojne zahynulo 6 obyvateľov obce

- 1945-obnovená doprava na predtým zničenej železničnej trati Čadca-Skalité- Serafínov /27.6./
- odhalenie /provizórneho/ pamätníka Sovietskej armáde v ústredí obce /16.9./
- 1948- začiatok elektrifikácie obce /6.12./
- 1950- zriadená prvá materská škola v ústredí obce
- 1952- v obci začal pôsobiť prvý lekár- MUDr. Otakar Sedláček /spolu aj pre obce Čierne, Svrčinovec a oščadnické osady/
- 1955- začala sa výstavba futbalového štadióna
- 1961 - odovzdaná do užívania nová 14-riedna škola v ústredí obce
- 1965- dokončená výstavba štadióna
- otvorená materská škola na Kudlove
- 1969-odovzdaná do užívania predajňa Družba na Kudlove
- zelektrifikovaná posledná osada v obci- Za riekami /6 domov/
- 1970-zriadený nový /tretí/ cintorín V Riekach
- 1972-odovzdaný do užívania nový kultúrny dom
- 1975- začiatok výstavby novej školy na Kudlove
- začiatok výstavby zdravotného strediska v ústredí /dokončené r. 1981/
- 1976- dobrovoľný hasičský zbor oslávil 50. výročie svojho vzniku
- 1981 - zriadený lyžiarsky vlek na Serafínove /1.1./
- Vincent Bužek, rodák zo Skalitého, menovaný veľvyslancom ČSSR v Kanade /1.7./
- otvorené nové zdravotné stredisko v obci /1.7./
- 1986- začala sa výroba v prevádzke podniku Tesla Karlín Praha /47 pracovníčok/
- otvorená škola na Kudlove /29.8./
- 1991-začiatok rekonštrukcie železničnej trate na úseku Serafínov- Zwardoň
- 1992-prvý vlak na obnovenej trati Čadca- Zwardoň /1.6./
- prvý ročník Goralských slávností v obci /24.6./
- zriadená Cirkevná škola sv. Gorazda a Benedikta v ústredí /1.9./
- 1994-zavedená nákladná doprava na trati Čadca- Zwardoň /29.5./
- 1995-otvorený cestný hraničný prechod do Poľska na kóte Mýto /30.4./

1997-začala sa výstavba rýchlostnej komunikácie od hranice s Poľskom

- 6. ročník Goralských slávností sa uskutočnil v novom amfiteátri

1999-začiatok plynofikácie obce

-začiatok generálnej rekonštrukcie a elektrifikácie železnice Čadca-Zwardoň

2002- elektrifikovaná trať odovzdaná do prevádzky

- začiatok výstavby veternej elektrárne

2004-prvé štyri turbíny elektrárne uvedené do prevádzky

- výstavba Domu smútku na cintoríne v Riekach.

Odkazy na pramene

Pri spracovaní tejto publikácie čerpal autor informácie z rôznych hodnoverných prameňov. Na niektoré upozorňujeme osobitne odkazmi na údaje, označené v texte príslušnými číslami.

/1/ Urbár hradného panstva Strečno. Uverejnené v knihe R. Bednárika: Ľudové staviteľstvo na Kysuciach, Vydavateľstvo SAV Bratislava 1967 , s. 181

/2/ Beňko, Ján: Osídľovanie Kysúc. In: Správy a informácie Kysuckého múzea 7/1987

/3/ Pozri odkaz č.1

/4/ Špiesz, Anton: Hospodársko- spoločenské pomery na Kysuciach v dobe urbárskej regulácie Márie- Terézie. In: Správy a informácie Kysuckého múzea č. 5-6/1881

/5/ Pozri odkaz č. 1 str. 203

/6/Pozri: Ďuricová, Adela: Morfológický systém kysuckých goralských nárečí z aspektu slovensko-poľských jazykových kontaktov, diplomová práca, FFPU Prešov 2002/

/7/ Pozri: Straková, Marta: Diferenciálny slovník nárečia kysuckej obce Skalité, diplomová práca, UMB Banská Bystrica, 2000.

/8/ Choluj, Dominik: Skalité, Kysucké múzeum Čadca 1991

- /8a/ Štúdia rozptýleného osídlenia na Kysuciach, Dom techniky ČSVTS Žilina 1982, s. 37 a n.
- /8b/ Listina bola nájdená v roku 1999 pri oprave krytiny na veži kostola v Skalitom. Uložená je v archíve Farského úradu v Skalitom.
- /9/ Kocúr, Stanislav a Stenclák, Róbert: Hľa, Boží stánok je tu medzi ľuďmi, Farský úrad Skalité 2001
- /10/ Stenclák, Róbert: Skalité- história najsevernejšej kysuckej obce, rigorózna práca, PFKU Ružomberok 2003.
- /10a/ Choluj, Dominik: Ide vláčik do Zwardoňa, vyd. MOMS Čadca 1991, 16 strán
- /10b/ Pamätná kniha obce Skalité, s. 25
- /11/ Žilinčík, Ivan: Kysuce na prelome storočí, In: Kysuce č. 9/2004
- /12/ Mann, Arne: Kysucké vyst'ahovalectvo do zámoria na prelome 19. a 20. storočia. In: Správy a informácie Kysuckého múzea č. 5-6/1981
- /13/ Zoznam padlých je v Pamätnej knihe obce Skalité , s. 34
- /14/ Podrobnejšie údaje o poľskej anexii slovenského územia – pozri odkaz č. 10
- /15/ Hodnotenie priebehu poľskej okupácie je aj v Pamätnej knihe obce ... s.40 a n.
- /16/ Podrobnejšie údaje o stavbe kalvárie- pozri odkazy č. 7a a 11a
- /17/ Pamätná kniha s. 72
- /18/ Podrobnosti o úteku sú v knihe: T. Sobaňski: Úteky z Osvienčimu, vyd. Pravda Bratislava 1982, s.165-174.
- /19/ Štatistické výkazy okresu Čadca za uvedené roky
- /19a/Kronika obce Skalité, záznam za rok 1980
- /20/ Pozri odkaz č. 19
- /21/ Kronika obce Skalité, záznamy za uvedené roky
- /22/ Tamtiež
- /23/ Tamtiež
- /23a/ Tamtiež
- /24/ Výkazy o činnosti knižníc, Kysucká knižnica Čadca, údaje za uvedené roky

/25/ Kronika obce ... záznamy za uvedené roky

/25a/ Prognostickú štúdiu vydal Dom techniky ČSVTS Žilina r. 1983

/25 b/ Modernizácia a elektrifikácia trate Čadca- Skalité-Zwardoň, vyd. GR ŽSR Bratislava 2002

/26/ Slovník osobností Kysúc, vyd. Kysucká kultúrna nadácia Bratislava 2004

Zárubky a štvrty v obci Skalité

1. Kysov- Gregušova, Kysova, Frankova, Šimurdova
2. Špilov- Špilova, Fuckova, Chovaniakova
3. Sobolov- Tarabova, Migasova
4. Stanchlákov- Kašlanova a Kubínova, Jurova, Krúpova, Chvalkova
5. Papíkov- Krupel'ova, Maslákova, Papíkova, Ramšákova
6. Petrákov- Petrákova, Rovňanova, Cerchlanova, Kristiánova
7. Kraviarov- Lukaniakova, Kraviarova, Baroniakova, Karpenčanova
8. Martiniakov- Labas a Škorvan, Irmus a Mojak, Martiniak a Vitek, Mikulova
9. Chromiakov- Farská, Chovanova, Gerčákova, Chromiakov
10. Kultánov- Borova, Kepusova, Kultánova
11. Legerského- Malikova, Buroňova
12. Lašov- Gonščákova, Lašova, Čaňova
13. Ruckov nižný- Sihlanova, Madajova, Kubínova, Komačkova
14. Ruckov vyšný- Šmatlava- Petrák, Pracovníkova, Firkova, Gazdíkova
15. Sventkov nižný- Krišova, Gálisova, Sventkova, Kavalova
16. Časnochov- Migasova, Šimurdova, Oščadničanova, Holáňova
17. Gerátov- Firkova, Budžerova, Pazderova, Kocúrova
18. Mikulov- Tomasova, Kozáčkova, Šlesova
19. Koričiarov- Rokyčákova, Vemplova, Gocálova, Koričiarova
20. Ženskov nižný- Špilákova, Plaskurova, Vranova, Grešova

21. Cholujov- Petrulákova, Fedorova, Cholujova, Firkova
22. Kudlov nižný- Kudlov, Hondrušova, Majchrákova, Krčmárikova
23. Strakov- Bartkova, Samčákova, Kurňavova, Strakova
24. Tatarkov- Vojtkova, Potočanská, Besčanská, Gajdošova
25. Čaneckov- Jargašova, Chvalkova, Polákova
26. Gorelnikov- Šimaliakova, Banášova, Chrobákova, Polákova
27. Kudlov vyšný- Banášova, Kadibalova, Vojčinákova, Chajzova
28. Sventkov vyšný- Škorvanova, Bulavova, Scepanova, Sojkova
29. Kožákov- Cechova, Kožákova
30. Kocúrov- Kocúrova, Gamrotova, Husárova, Tvardošova
31. Ženskov vyšný- Počarkova, Frančakova, Varmusova
32. Serafínov- Chabiniak vyšný, Tomášov, Serafínov, Kocúrkov.

/Zoznam zárubkov a štvrtiek je uvedený v Kronike obce Skalité n, str. 23/

Skalitské pľace /abecedný zoznam/

Do Sihel, Krčmisko, Na Grape, Na Grúni, Na Chajsovce, Na Pikete, Na Tricatku, Pod Poľanou, Podkrížne, Poľana, U Buroňa, U Cechov, U Cerchlana, U Čaneckých, U Čaña, U Fedora, U Filipa, U Firka, U Gerčáka, U Gocálov, U Gonščaka, U Greguši, U Greši, U Hondruši, U Husárov, U Chabiňáka, U Choluja, U Chovanca, U Chrobáka, U Chromiaka, U Chvalkov, U Jargaši, U Kepusa, U Krčmárika, U Kreany, U Kocúrkov, U Kocúra, U Koričiari, U Kožáka, U Kraviari, U Kristiany, U Krupeľa, U Krúpov, U Kučapače, U Kudla, U Kultána, U Labasa, U Laši, U Lucáka, U Lukany, U Majchrákov, U Malikov, U Martiniaka, U Migasov, U Mikulov, U Nižných Firkov, U Papíka, U Pazderov, U Petřka, U Plaskurov, U Polákov, U Pučinka, U Rokyčáka, U Rucka, U Rudiny, U Serafínov, U Sojkov, U Strakov, U Svedy, U Sventkov, U Šimurdy, U Šalmov, U Tarabov, U Tatakov, U Tomasa, U Tomice, U Tvardošov, U Varmusov, U Vempľa, U Vraniaka, U Zoňov, Ústredie, V Borochoch, V Močiari, V Potoku, Za Grapu, Za Lieskovu, Za Riekami, Železničná kolónia.

/Zoznam je uvedený v Kronike obce Skalité, str. 23-24/

Zo skalitského nárečia

/Výber z Diferenciálneho slovníka nárečia kysuckej obce Skalité, diplomová práca Marty Strakovej , UMB Banská Bystrica, 2000/

Človek a ľudské činnosti

bocyč- pamätať si
gvařič- hovoriť
gymba- ústa
křipač- kašľať
nevľazny- nemastný-neslaný
pajšle- pľúca
poskrobuscany- vráskavý
přilygacka- nočná mora
řigač- zvracať, dávať
stynkač- vzdychať, stonať
šasnuč- spadnúť, zletieť
škamrač- hundrať

Pracovné činnosti a spoločenský život

džod- žobrák
huškacka- hojdačka
kermas- hody
polažnicka- vianočný stromček
scynšče- šťastie
švynto- sviatok
vyndžič- údiť

Jedlá

bryja- sladká polievka zo sliviek a smotany
často- cesto
jedzyne- jedlo

kapčibroda- polievka z mlieka a hlávkového šalátu
papinek- kaša z hladkej múky, mlieka a masla varená pre kojencov
polešnik- zemiaková placka
štuchanki- zemiaková kaša
vařonka- hriate
zomjolki- halušky z múčneho cesta, zaliate horúcim slaným mliekom

Odievanie

fortuch- vzadu nariasená sukňa
jupka- sviatočná čierna vesta, súčasť ženského kroja
kuščonka- onuca
Ľajbik- brokátový živôtik, súčasť ženského kroja
paľazor- dáždňik
peľucha- plienka
pigľajs- žehlička
smatka- šatka
štikeraj- krajka
štrompadľa- guma na zachytenie pančúch na stehnách
štrynfľa- ponožka
zoglovek- vankúš

Stavby a ich časti

dyliny- drevená podlaha
koľypka- kolíska
stružľok- slamený matrac
šporheľt- sporák
šyň – predsieň, chodba
vyrek- drevená posteľ

Remeselníctvo a pracovné nástroje

džadek- nástroj na uchytávanie dreva pri výrobe šindľa
gvuždž-klinec

kaľacka- maliarska štetka
kužňa -kováčska vyhňa
režina- pilina
varštak- drevený pracovný stôl v dielni
vercajk- sada pracovných nástrojov

Poľnohospodárstvo

corek- priehradka na chov zvierat, cárok
dach- strecha
džichta- plachta na nosenie trávy
grabina- rebrík
ľancuch- železná reťaz s veľkými ohnivkami
ostrefka- ostrva
pajta- sklad
počenko- prístrešok pred vchodom do domu
pyntro- povala zo žrdí na uskladňovanie sena
tocky- fúrik
vorek- vrece
vyndzarňa- údiareň

Príroda

dudlo- bŕtlavý peň alebo diera v zemi
pľuta- nečas, nepohoda
kempa- hromadnica kamenia
přigon- neudržiavaná poľná cesta
gacoper-netopier
kočanki- jahňady vrby alebo rakyty
mušorka- muchotrávka červená
zgřmbjany- práchniv

/Návrh listu kancelárovi JUDr. Milanovi Čičovi/

Starosta obce Skalité

Prof. JUDr. Milan Čič, DrSc,
riaditeľ Kancelárie prezidenta SR
Štefánikova 2
81000 Bratislava 1

Vážený pán riaditeľ !

Dovoľujem si obrátiť sa na Vás s neobyčajnou prosbou. Podnietil ma k nej Váš príhovor na vlaňajších Goralských slávnostiach, kde ste sa vyslovili, že tiež patríte ku goralom z hornej Oravy. Vaše slová nás veľmi potešili a povzbudili, pretože viacerí naši obyvatelia svoju príslušnosť ku goralom neradi dávajú najavo, skôr majú tendenciu ukryvať, zatajovať ju. Preto im stále pripomíname slová spisovateľa Vladimíra Mináča, ktorý povedal, že goralí nasiakli do svojho nárečia poľské jazykové prvky, čím ochránili stredoslovenské nárečia, základ spisovnej slovenčiny, v ich pôvodnej čistote. Majú teda dôvod byť hrdí na tieto svoje historické zásluhy.

V tomto roku pripravujeme na vydanie monografiu o našej obci, v ktorej chceme sústrediť dostupné informácie o jej histórii a súčasnom živote vrátane tradičných Goralských slávností. Boli by sme veľmi potešení, keby ste boli ochotný napísať niekoľko slov o svojom vzťahu ku goralom a k medzinárodnej

spolupráci na slovensko-poľsko-českom Trojhroní. Bola by to vzácna ozdoba tejto knižky.

Vieme, že pri Vašej náročnej funkcii na splnenie tohto nášho želania nebudete mať veľa času, ale dúfame, že pri dobrej vôli a prajnom vzťahu k našej obci, ktorý ste už viackrát osvedčili, to vari bude možné.

Knižku by sme chceli vydať v júni tohto roku, aby sme ju mohli uviesť do života na 14. ročníku Goralských slávností. Pevne veríme, že sa pri tej príležitosti u nás opäť stretieme. Váš príspevok budeme očakávať do konca marca tohto roku.

Za pochopenie a podporu nášho zámeru Vám vopred ďakujeme.

So želaním všetkého dobrého v roku 2005

Ing. Jozef Potočár

Námety na fotografie /pre Dr. Veličku/

- Panoramatický /letecký/ pohľad na obec
- Krajina, hory, lesy
- Stromy- solitéry
- Pásiky polí, medze s kríkmi trniek a šípok
- Poľné cesty, chodníky, drevené ohrady
- Skaly, hromadnice kamenia
- Poľné kríže, božie muky, sväté obrázky na stromoch
- Skalíčka pri prameni a sútokoch s prítokmi
- Poľné studničky
- Ostrvy so senom
- Drevenice- celkový pohľad a detaily
- Hospodárske stavby a náčinie /vozy, sane,/ pri nich
- Stádo kráv na paši

- Kostol sv. Jána Krstiteľa, exteriér a interiér
- Kalvária Sedembolestnej, celkový pohľad a detaily
- Kaplnka na Kudlove a Ú Svedov
- Pomník obetiam I. svetovej vojny /pod kostolom/ s so zoznamom padlých
- Pomník Sovietskej armáde
- Kríž pred starým cintorínom so zoznamom darcov
- Pamätná tabuľa des. Šmatlavovi resp.jeho náhrobok na cintoríne

- Železničná stanica : staničná budova , detaily starých a najnovších zariadení
- Jedna zo zastávok /Serafínov ?/
- Zábery z výstavby rýchlostnej komunikácie
- Vlakové súpravy /osobné i nákladné/

- Colnica na Mýte
- Bývalé školy Prostredná a Horná
- Súčasnú školu: v ústredí /stará a nová/ a na Kudlove
- Zábery zo života škôl
- Kultúrny dom – ineriér sály s javiskom
- Goralské slávnosti- celkový pohľad na amfiteáter a detaily z vystúpení súborov a jednotlivcov, zábery z jarmoku ľudových remesiel, významní hostia slávností
- Capkovci, otec a syn pri vystúpení
- Folklórna skupina zo Skalitého pri vystúpení
- Zábery z hasičských súťaží, trofeje za víťazstvá, fotografie najúspešnejších reprezentantov
- Zábery z lyžiarskeho preteku Rajt chlopski
- Športový štadión, futbalový zápas
- Stredisko zimných športov na Serafínove- vleky a zábery z lyžovania
- Veterná elektrárň z diaľky a zblízka
- Stolárska výroba firmy Horeličan /?/
- Hotel Koloniál, penzióny a turistické ubytovne